

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alja Brinovec Jureša

Vpliv socialnega partnerstva na sodobno demokracijo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alja Brinovec Jureša

Mentor: doc. dr. Žiga Vodovnik

Somentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

Vpliv socialnega partnerstva na sodobno demokracijo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Zahvala

Zahvaljujem se staršem za vso podporo in spodbudo skozi celotno obdobje študija.

Hvala mentorju, doc. dr. Žigi Vodovniku za nasvete in usmeritve.

Hvala Andreasu za vse spodbudne besede.

Vpliv socialnega partnerstva na sodobno demokracijo

Diplomsko delo z naslovom Vpliv socialnega partnerstva na sodobno demokracijo je raziskovalno delo teoretične narave, ki v konceptu zahodnega tipa socialnega partnerstva išče potencialne elemente vplivanja na sodobno demokracijo zahodnega tipa.

Okoliščine sodobnega sveta so tiste, ki narekujejo kvalitativno opredelitev demokracije. Slednja tako sestoji iz normativnih mehanizmov parlamentarne demokracije, ekonomske demokracije in socialne demokracije. Zadnja dimenzija je danes za družbe, ki se vse pogosteje soočajo s socialno nepravilnostjo, z neenakomerno porazdelitvijo dobrin, z vse večjo stopnjo nezaposlenosti ipd. tako bistvenega pomena. Alternativo navedenemu ponuja koncept socialnega partnerstva. Zaznamujeta ga naravnost na doseganje socialnega miru in stremljenje h konsenzu. V kontekstu (predvsem) socio-ekonomskih dejavnikov, ki jih je njegova prava vsebina sposobna zagotavljati, lahko zatorej razmišljamo o njegovem pozitivnem vplivu na sodobne demokracije. Socialno partnerstvo je tako v pričujočem diplomskem delu obravnavano predvsem kot možen dopolnitveni način regulacije moderne družbe oz. demokracije.

Navedeno teoretično povezavo ponazarja s pomočjo predstavitve zasnove socialnih partnerstev Slovenije in Avstrije ter poglobljenega razmišljanja treh intervjuvancev empirični del diplomskega dela. Hkrati pa nas v zaključku navaja k ustreznemu sklepanju o povezavi demokracije in socialnega partnerstva na konceptualni ravni.

Ključne besede: socialno partnerstvo, demokracija, stabilizacija, konsolidacija, politična stabilnost.

The impact of social partnership on modern democracy

The thesis »The impact of social partnership on modern democracy« is a research paper of a theoretical nature, which looks for elements, affecting the western type of modern democracy in the concept of western type social partnership.

Circumstances of the modern world command a qualitative definition of democracy. This is composed of the normative mechanisms of parliamentary, economic and social democracy. It is this last dimension that is crucial for societies facing the problems of social injustice, unequal distribution of wealth and an increasing level of unemployment. The concept of social partnership is a possible alternative. It is marked by an orientation towards achieving social tranquility and by striving for a consensus. In the context of (mostly) socioeconomic factors, that social partnership is capable of guaranteeing, we can consider its positive effect on modern democracy. In this dissertation it is inspected as a possible additional way of regulating modern society or democracy.

The empirical part of the thesis exemplifies the stated theoretical connection with a presentation of the design of social partnerships in Slovenia and Austria and the deeper observations of three interviewees. At the same time, the conclusion leads us to make the correct deductions about the conceptual connection between democracy and social partnership.

Key words: social partnership, democracy, stabilisation, consolidation, political stability.

KAZALO

1 UVOD	7
2 METODOLOŠKI NAČRT	10
2.1 Vsebinska opredelitev problema in predmeta preučevanja	10
2.2 Cilji preučevanja	10
2.3 Hipoteze	11
2.4 Metodologija preučevanja	11
3 (NEO)KORPORATIVIZEM IN SOCIALNO PARTNERSTVO	13
3.1 Korporativizem in/ali neokorporativizem	13
3.2 Razvoj korporativizma	14
3.3 Preobleka korporativizma: neokorporativizem	17
3.4 Koncept korporativne države	21
3.5 Socialno partnerstvo	24
3.5.1 Koncept socialnega partnerstva	24
3.5.2 Akterji socialnega partnerstva	27
3.5.3 Socialni dialog	28
4 KONCEPT DEMOKRACIJE	29
4.1 Konceptualizacija demokracije	29
4.2 Dileme ocenjevanja demokracije	32
4.3 Dejavniki konsolidacije in stabilizacije demokracije	35
4.4 Demokracija in neokorporativizem	39
5 POLITIČNA STABILNOST	42
5.1 Opredelitev politične stabilnosti	42
5.1.1 Obstojnost sistema	43
5.1.2 Inkluzivnost	44
5.1.3 Efektivnost	46
5.2 Dejavniki politične stabilnosti	47
5.2.1 Eksterni dejavniki politične stabilnosti	47
5.2.2 Mednarodni dejavniki politične stabilnosti	50
5.2.3 Interni dejavniki politične stabilnosti	51
6 PRIMERA SOCIALNIH PARTNERSTEV	52
6.1 Korporativizem na Slovenskem	52
6.1.1 Razvoj korporativizma na slovenskih tleh	52

6.1.2 Sodobni korporativizem na Slovenskem v obliki socialnega partnerstva.....	55
6.1.3 Ekonomsko-socialni svet.....	55
6.1.4 Socialno partnerstvo danes.....	57
6.2 Avstrijsko socialno partnerstvo.....	59
6.2.1 Pogojenost avstrijskega socialnega partnerstva z zgodovinskimi okoliščinami	59
6.2.2 Razvoj avstrijskega socialnega partnerstva.....	60
6.2.3 Paritetna komisija za vprašanja plač in cen.....	61
6.2.4 Akterji avstrijskega socialnega partnerstva.....	62
6.2.5 Prednosti in slabosti avstrijskega socialnega partnerstva.....	63
7 OVREDNOTENJE KONCEPTA SOCIALNEGA PARTNERSTVA.....	65
8 ZAKLJUČEK.....	76
LITERATURA	78

1 UVOD

V nepredvidljivih razmerah, ki jih prinaša vsakdan 21. stoletja, lahko postane še tako trdna demokracija v nekem sistemu zelo hitro ranljiva. Kako vzpostaviti demokracijo? Kako ohraniti demokracijo? Kako izboljšati demokracijo? To so vprašanja, na katera ne najdemo univerzalnih odgovorov, z njimi pa se ukvarja nemalo držav. Z njimi upravičujem relevantnost diplomskega dela.

V diplomskem delu sem se zato lotila teoretske analize dveh konceptov: demokracije ter socialnega partnerstva. Na konceptualni ravni sem tako želela preveriti, ali socialno partnerstvo s svojo naravnostjo na doseganje socialnega miru in konsenza, z zagotavljanjem politične in gospodarske stabilnosti vsebuje elemente, s katerimi lahko vpliva na stopnjo demokracije nekega političnega sistema oz. na konsolidacijo in stabilizacijo demokracije.

Ko govorimo o sodobni demokraciji, je skoraj neizbežno imeti v mislih širšo – kvalitativno opredelitev tega koncepta. Definicijo demokracije v moderni socialno-tržni državi je tako nujno dopolnjevati z ekonomsko in socialno demokracijo, v kateri sodelujejo najpomembnejši nosilci ekonomskih, socialnih in drugih interesnih skupin civilne družbe. Resnična demokracija je namreč tista, ki poleg parlamenta v proces odločanja posredno zajame tudi civilno družbo, je prepričan Friedl (2005, 3).

Zavedati se moramo, da demokracija ni enoznačen pojem. Gre za večplasten, kompleksen družbeni pojav. Z leti raziskovanja je tako postalo znano in razširjeno prepričanje o pogojenosti demokracije z različnimi dejavniki, kot so socio-ekonomski, kulturni, politično-institucionalni, brez katerih konsolidacija in stabilizacija demokracije nista uresničljivi.

Eden od mehanizmov zagotavljanja določenih socio-ekonomskih pogojev je zagotovo tudi socialno partnerstvo. S tem se strinja tudi Miklič (1995, 828), ko pravi: »Eden od pogojev za delovanje socialne države je socialno partnerstvo, kot označujemo razmerje med socialnimi partnerji – delodajalci, ki zastopajo kapital, sindikati, ki zastopajo delo, in vlado, ki zastopa državo. Gre za obliko ekonomske in socialne demokracije, ki je v razvitih evropskih državah postala neločljivi del demokratičnih odnosov, in posledično tudi politične demokracije«. Dejstvo, da se tudi sama pridružujem takšnemu razmišljanju, me je navedlo na izbiro teme diplomskega dela ter mi predstavljalo osnovno izhodišče pri delu.

Socialno partnerstvo je oblika (neo)korporativizma¹, ki velja za predstavnika ideologije enotnosti in kolektivnosti ter stremi k doseganju harmonije med ljudmi. Pomembno vlogo pri

¹ Predpono neo- pojasnujem v nadaljevanju diplomskega dela.

uresničevanju (neo)korporativizma ima konsenz državljanov. Iz neokorporativističnega okvira tako izhaja tudi glavno vodilo socialnega partnerstva, ki je doseganje socialnega miru in konsenza. Zelo splošno ga torej opredelimo kot stalen proces dogovarjanja, usklajevanja in sprejemanja stališč med delodajalci, delojemalci in državo pri premagovanju socialno-ekonomskih problemov.

Socialno partnerstvo v diplomskem delu obravnavam predvsem kot možen dopolnitveni način regulacije moderne družbe oz. sodobne demokracije, ki naj bi postala vse bolj inkluzivna in participativna. V konceptu socialnega partnerstva tako s pomočjo natančne teoretične analize prepoznavam »orodje« konsolidacije oz. stabilizacije demokracije.

Skozi diplomsko delo sta me vodili dve hipotezi. S prvo sem predpostavila, da socialno partnerstvo z zagotavljanjem določenih socio-ekonomskih pogojev dejansko ima potencial vplivanja na sodobno demokracijo. Z drugo pa, da socialno partnerstvo z zagotavljanjem socialnega miru in v duhu doseganja konsenza vpliva tudi na politično stabilnost sistema. Pri tem sem se oprla na definicije, ki veljajo za zahodne demokracije in za zahodni tip socialnega partnerstva. Potrebno je poudariti, da gre pri tem za teoretično preverjanje skladnosti konceptov. Vseeno sem si pridržala pravico do postavitve omenjenih hipotez, saj sem mnenja, da predstavljajo dobro izhodišče za nadaljnje empirično raziskovanje, ki bi pomenilo korak naprej.

Diplomska naloga je razdeljena na dva obsežnejša sklopa. V teoretičnem delu bo tekla beseda o (neo)korporativizmu oz. konkretno o konceptu socialnega partnerstva. Da bi nadalje v konceptu demokracije prepoznavali elemente, ki jih zmore zagotavljati socialno partnerstvo, je sekundarno potrebna tudi razčlenitev slednjega. Nadaljevala bom z opredelitvijo demokracije, kjer se bo postopoma že risala slika o omenjeni konceptualni povezavi. Zadnje poglavje teoretičnega dela je namenjeno obdelavi koncepta politične stabilnosti, ki jo v diplomskem delu povezujem neposredno z demokracijo oz. z njeno nadgradnjo.

V drugem sklopu pa s pomočjo obravnave dveh vzorcev socialnega partnerstva – Slovenije in Avstrije – poskušam prikazati bistvo socialnega partnerstva na primerih. Izbiro teh dveh držav pogojuje dejstvo, da na splošno veljata za razmeroma stabilna in razvita politična sistema. Služita mi predvsem kot podpora teoretičnim izhodiščem in ju ne obravnavam v smislu študije primerov.

Primerno teoretični naravi diplomskega dela je bila izbrana metodologija. Preliminarno prebiranje del številnih teoretikov in pa preliminarna obdelava sekundarnih virov sta bila bistvena. Za poglobitev pa so mi služili obsežni družboslovni intervjuji, s pomočjo katerih sem svoje hipoteze lahko tudi potrdila.

Za nadaljnji razvoj diplomskega dela bi bil smiseln pregled statistike oz. določenih empiričnih podatkov, česar pa se sama zaradi omejitev obsega diplomskega dela nisem lotila.

2 METODOLOŠKI NAČRT

2.1 Vsebinska opredelitev problema in predmeta preučevanja

Predmet preučevanja diplomskega dela je potencialni vpliv socialnega partnerstva na demokracijo v moderni socialno-tržni družbi oz. na njeno konsolidacijo in stabilizacijo. Izhajajoč iz prepričanja o sodobni kvalitativni opredelitvi demokracije, ki za svojo konsolidacijo in stabilizacijo zahteva tudi obstoj socio-ekonomskih dejavnikov, bi lahko socialno partnerstvo prepoznali kot »orodje« zagotavljanja obeh.

Pri tem izhajam iz natančne opredelitve obeh konceptov, tako demokracije kot socialnega partnerstva, veliko pozornosti pa namenjam tudi konceptu politične stabilnosti, katerega povezujem z razvito in kvalitetno demokracijo oz. z njeno nadgradnjo.

Tako izhajam iz koncepta moderne kvalitativne definicije demokracije, kontinentalnega koncepta socialnega partnerstva ter koncepta politične stabilnosti v širšem, prav tako kvalitativnem smislu.

Kot podpora navedenemu pa mi služita primera ureditve socialnega partnerstva v Sloveniji in Avstriji, v katera pa se zaradi prostorskih omejitev diplomskega dela ne poglobljam. Prav tako njuna podrobna razčlenitev za diplomsko delo ni bistvena.

2.2 Cilji preučevanja

Cilj diplomskega dela je na teoretični bazi ugotoviti, ali koncept socialnega partnerstva vsebuje takšne karakteristike oz. elemente, zaradi katerih bi bili lahko prepričani o posrednem vplivu slednjih na koncept moderne demokracije v sodobni socialno-tržni državi.

Da bi ugotovili skladnost oz. povezanost teh dveh konceptov, pa je potrebna natančna opredelitev obeh.

2.3 Hipoteze

Pri postavitvi hipotez diplomskega dela predhodno izhajam iz naslednji tez.

Teza 1: Socialna država je poglavitna sestavina sodobne socialno-tržne družbe oz. demokracije.

Teza 2: Socialno partnerstvo je eden od pogojev za delovanje socialne države.

Teza 3: Socialno partnerstvo pripomore k zagotavljanju ekonomske razvitosti oz. materialne blaginje v družbi.

Teza 4: Politično stabilnost razumemo kot stanje razvite oz. kvalitetne demokracije le v primeru, ko jo definiramo v širšem (kvalitativnem) smislu, in sicer v okviru treh dimenzij: obstojnosti, inkluzivnosti in efektivnosti.

Hipoteza 1:

Ker socialno partnerstvo zagotavlja ustrezne socio-ekonomske pogoje, ki so nujni za konsolidacijo in stabilizacijo demokracije v neki družbi, lahko trdimo, da ima posreden vpliv na procese demokratizacije oz. samo demokracijo v neki družbi.

Hipoteza 2:

Socialno partnerstvo s svojo naravnostjo na doseganje konsenza in socialnega miru vpliva na politično stabilnost sistema, ki jo, opredeljeno z dimenzijami obstojnosti, inkluzivnosti in efektivnosti, razumemo kot nadgradnjo demokratičnega sistema.

2.4 Metodologija preučevanja

Izbiro metodologije preučevanja v diplomskem delu je pogojevala teoretična narava diplomskega dela. Kljub temu, da sem si za cilj zastavila preverjanje skladnosti dveh konceptov, ki obsegata širok nabor opredelitev, sem se z natančno teoretično analizo poskusila prebiti do njunih bistev ter ju povezati (na teoretični ravni).

Da bi temu ustrezno dodala še piko na i ter upravičila svoje raziskovanje na empirični ravni, pa je bilo potrebno opraviti obsežne družboslovne intervjuje.

Zbiranje virov

Preden sem se lotila raziskovalnega dela, je bil potreben temeljit pregled obstoječe literature o predmetu diplomskega dela; tako sem si že v začetku vsebinsko zastavila potek diplomskega dela.

Analize in interpretacije primarnih virov

To metodo sem uporabila preliminarno, in sicer pri pregledu slovenskih socialnih sporazumov in Pravil delovanja Ekonomsko-socialnega sveta, da bi dobila vpogled v vsebino slovenskega socialnega partnerstva. Slednje me je zanimalo predvsem iz vidika Slovenije kot mlade države z mlado demokracijo.

Analize in interpretacije sekundarnih virov

Sestavni del analize mi je predstavljala uporaba sekundarnih virov, pri čemer so prevladovali znanstveni članki. S pomočjo te metode sem lahko natančneje identificirala problem oz. predmet diplomskega dela, prav tako pa nadaljevala raziskovanje. Vsebinsko virov sem analizirala in kritično presodila ter izsledke preučila. S pomočjo tega sem diplomsko delo lahko v sintezi zaključila v celoto.

Deskriptivna metoda

Ker je diplomsko delo teoretične narave je eno izmed pomembnejših metod predstavljala deskriptivna (opisna) metoda. Slednja, uporabljena s teoretičnimi koncepti, mi je omogočila ponuditi razlago predmeta oz. problema diplomskega dela.

Družboslovni intervju

Družboslovni intervju mi je predstavljal uporabno sredstvo za analizo. Primerno (obširni) tematiki sem se odločila za tip strukturiranega družboslovnega intervjuja s polzaprtimi vprašanji, kar je intervjuvancem omogočalo podajanje lastnega razmišljanja in videnja problema.

3 (NEO)KORPORATIVIZEM IN SOCIALNO PARTNERSTVO

Ko govorimo o korporativizmu, govorimo o konceptu, ki uveljavlja enotnost in kolektivnost. Gre za vrsto interesnega posredništva, ki sloni na dogovarjanju, sodelovanju, načelu soglasja. Odločitve v korporativni ureditvi se sprejemajo v duhu konsenza, cilj pa je predvsem minimalizirati konfliktne situacije.

Socialno partnerstvo kot obliko (neo)korporativizma v osnovi opredeljujemo kot odnose sodelovanja med delojemalci, delodajalci in državo na socialno-ekonomskem področju. Vsebinsko obsega vsa razmerja, ki zadevajo socialno-ekonomske odnose med navedenimi partnerji, in pa njihove medsebojne vplive na gospodarsko in socialno stabilnost države. Želeni rezultat je doseganje skupnega dobra oz. socialnega miru v družbi. Ideja, ki vlada temu konceptu je, da se socialno-ekonomski problemi rešujejo z dogovorom glavnih prizadetih in ne enostransko oz. z izključitvijo posamezne strani.

Takšno razmerje je posledica spoznanja, da tovrstna vzpostavitev tristranskega dialoga pomembno prispeva k odpravljanju kriznih razmerij oz. konfliktov v neki družbi. Gre za najbolj razvito obliko socialnega sodelovanja, ki obsega sklenitve dogovorov z doseženo visoko stopnjo zaupanja.

3.1 Korporativizem in/ali neokorporativizem

Preden se poglobim v pojasnjevanje (neo)korporativizma² kot politične doktrine, naj se ustavim pri vprašanju, ki je posledica dolgoletne prisotnosti tega pojma v državnem oz. političnem dogajanju. Korporativizem ali neokorporativizem?

Ti in podobna vprašanja so vzrok predvsem zgodovinskih okoliščin oz. prakse obravnavanega koncepta. Dejstvo, da je bil korporativizem uporabljen v zgodovini pri uresničevanju režimov, kot sta bila fašizem in nacizem, mu je prislužilo negativno konotacijo. Tako naj bi predpona neo- označevala nov, drugačen koncept. Pri tem se Lukšič sprašuje, zakaj ravno korporativizem in ne neko drugo pojmovanje. »Zakaj liberalni korporativizem, neokorporativizem, družbeni korporativizem, zakaj korporativizem sploh? Odgovor je enostaven: zato, ker gre za korporativizem. In ker gre za korporativizem, je tudi jasno, da se ti

² Značilnosti, opisane pri obravnavi (neo)korporativizma, prav tako veljajo za koncept socialnega partnerstva, kot oblike neokorporativizma.

ново komponirani pojmi v jedru nič ne razlikujejo od pojma korporativizma, ki ga je prakticiral fašizem, katolicizem ali srednji vek« (Lukšič 1994a, 15).

Della Porta (2003, 112) sodobni neokorporativistični model, imenovan tudi liberalni ali družbeni korporativizem, opredeljuje kot sistem predstavljanja interesov, v katerem so konstitutivne enote posamične, zavezujoče, med seboj netekmujoče, hierarhične in razvrščene glede na merila funkcionalnosti, hkrati pa imajo dovoljenje, so priznane in subvencionirane in včasih pod pokroviteljstvom države ter pod njenim nadzorom. Institucionalizirani stiki med skupinami in vlado so pogosti in učinkoviti.

Bistvo korporativizma je predstavljanje skupnosti interesov, kar nas pripelje do vloge interesnih združenj. Pri tem imamo v mislih primarno organizacije dela in kapitala ter tudi poklicnih združenj, katerih naloga je zastopanje raznih interesov. Gre za vmesne organizacije med posameznikom in državo, ki politično moč črpajo iz svoje realne družbene moči.³ Njihovi nalogi pa vsekakor nista le pomoč in podpora. Dopolnile so tako rekoč celoto sistema, kar je imelo za posledico postopno izginjanje meje med družbo in državo. (Lukšič 1994a, 146-180)

Lehmbruch (1992, 19) pa pravi takole: »Korporativizem je več kot le specifičen vzorec artikulacije interesov. V resnici je bolj institucionaliziran vzorec določanja politike, v kateri organizacije z velikimi interesi sodelujejo druga z drugo ter z javnimi oblastmi ne le v smislu artikulacije (ali celo »posredovanja«) interesov, ampak v bolj razvitih oblikah – v smislu »avtoritarne porazdelitve vrednot« ter uveljavljanja tovrstnih političnih akcij«.

3.2 Razvoj korporativizma

Korporativni duh se je na svoj primitivni način začel razvijati že v obdobju srednjega veka, in sicer v preobleki fevdalizma. Ta je poudarjal vrednote zvestobe, enotnosti in vzajemnih obveznosti, za katere bi lahko rekli, da predstavljajo primitivne elemente tega koncepta. (Lukšič 1994a, 34)

Izhajajoč iz svetega pisma je ideološki temelj korporativizmu postavil katolicizem s svojim poudarjanjem enosti. Ob nastopu moderne dobe je katolicizem izoblikoval svojo srednjeveško podobo v smislu svetne in duhovne oblasti. Katoliška socialna kritika je namreč liberalizem krivila za propad stanovskega rokodelskega reda in s tem za vso socialno bedo. Posledično je ponudila rešitev, ki bi gradila na državnem skrbstvu, stanovski razčlenjenosti družbe in

³ Makarovič (1996, 128) le-to poimenuje vpliv, kot bomo videli v nadaljevanju.

krščanskemu prepričanju. Teolog Mueller je tako predlagal stanovsko ureditev, v kateri bi imel vsak stan določene pristojnosti. Plemstvo bi skrbelo za poljedelstvo, duhovščina za duhovno življenje, meščanstvo za kapital in delavstvo za pripravo fizičnega kapitala. Poglavitna skrb katolicizma v začetku 19. stoletja je bila preprečitev nadaljnega pohoda industrializacije in siromašenja delavcev. Šele v drugi polovici 19. stoletja so katoliške ideje postopno začele formulirati rešitev socialnega vprašanja na tleh kapitalizma; cilj ni bil več vrnitev v fevdalno ureditev in tudi ne odprava kapitalizma. (Lukšič 1994a, 34-35)

Prvo institucionalno korporativno obliko zaznamo v stanovski državi, katere nastanek beležimo ob koncu 14. stoletja. Temeljila je na moralnem dojetju vzajemnosti, pravice in spontanega soglasja. Razvoj slednje je sovpadal s pojavom mest, v katerih se je vse bolj krepila vrednota tovarištva, ki je izrivala vrednoto privrženstva. Stanovska država je bila zgrajena tripartitno. Nosilne stebre so tako predstavljali aristokracija, buržoazija in monarh, pri čemer je vrhovna oblast pripadala slednjemu. Sledil je razvoj poklicnega združevanja z obveznim članstvom in močno hierarhično strukturo. Stanovsko državo in obvezna poklicna združenja je zrušila francoska revolucija. Prinašala je liberalizem, ki je zahteval poceni in minimalno državo, čeprav je bila v obdobju naraščajoče mednarodne kompetitivnosti potrebna močna država. Kot tretjo institucionalno obliko korporativizma avtor navaja zbornični sistem, ki ga v 19. stoletju zasledimo v Franciji, Nemčiji, Italiji in Španiji v obliki t.i. področnih trgovinskih zbornic. (Lukšič 1994a, 35-36)

Navedeni primeri so le nekateri izmed mnogih, ki pričajo o postopnem razvoju korporativističnih vrednot skozi zgodovino držav, ter o uveljavljanju tega koncepta na mnogih področjih. Kot bomo videli v nadaljevanju, lahko že v ranih oblikah korporativizma iščemo vzporednice z današnjimi oblikami socialnega partnerstva.

Kasneje so začele v ospredje politike stopati interesne skupine. Velika depresija po letu 1873 je namreč družbene skupine silila, da so se organizirale za zaščito svojih interesov, ki so bili delni, posebni, patriotski itd. Težje je bilo to pri organizaciji delavcev (sindikato), saj so ti šele postopno lahko uživali pridobitve liberalizacije na področju svobode združevanja. Preko socialističnih strank so si prizadevali vplivati na samo zakonodajo.

Opazimo, da so se korporativistične teorije vedno pojavile kot alternativa sodobnim problemom kot so socialno pomanjkanje, ekonomska nestabilnost, politična nepravilnost in nerešena nacionalna vprašanja. Nocken (v Lukšič 1994a, 37) ugotavlja, da nobena dežela nima tako stare in razvejane tradicije korporativizma kot ravno Nemčija. Francoska revolucija

je povzročila razvoj prvih korporativističnih idej v Nemčiji; pri tem je šlo za dvoje: za nacionalistično protifrancosko reakcijo ter za reakcijo proti individualizmu. Sledil je razvoj t.i. politične romantične šole kot idealistične podobe nemške srednjeveške družbene ureditve, ki je ponujala vizijo organsko strukturirane družbe. Po letu 1848 pa so korporativistične ideje v Nemčiji doživele dejanski razcvet. Za cilj so si zadale ponovno integracijo družbenih slojev, hkrati pa naj bi rešile tudi vse izpostavljene socialne probleme na konservativen način. Obliko korporativizma prepoznamo tudi v tedanjih cehih. Po njihovi ustavi naj bi le-ti imeli nekakšno samoupravo in tako z volitvami na poklicno-stanovski osnovi formirali zbornico, ki bi delovala kot drugi zbor političnega parlamenta. Katedrski socialisti so nadalje predstavljali tretjo šolo nemškega korporativizma. Razvili so idejo državnega socializma, ki naj bi reševal tedanje socialne probleme. (Lukšič 1994a, 37-38)

Prva svetovna vojna je terjala spremembe. Zahtevala je pragmatično in učinkovito organizacijo države. Takrat so se v Nemčiji korporativistične ideje še okrepile. Kot je ugotavljal Hilferding (v Lukšič 1994a, 39), je prihajalo do bistvenih sprememb v strukturi kapitalizma, lastnina se je koncentrirala, zlasti na področju finančnega kapitala so se začele pojavljati vertikalne organizacije, ustanavljali so se karteli in delodajalska združenja, katerim pa so se nasproti postavila sindikalna gibanja ter razširitev volilne pravice na delavski razred. Kolektivna pogajanja so bila tista, ki naj bi blažila nasprotja med delom in kapitalom, s tem pa zagotavljala stabilnost in ohranjala kapitalizem.

Po letu 1918 se je duh korporativizma zopet naselil v Evropo. Poskušalo se je nadzorovati politizirani trg, temeljna načela liberalizma so zašla v krizo, zavlada je depresija, množična nezaposlenost, visoka inflacija, pretirana produkcija, povezana z zaostrenim razrednim bojem. Sledile so tudi številne vladne krize, socialistična revolucija v Rusiji. Zaupanja v parlamentarno vladavino je zmanjkalo, prisotno je bilo nezadovoljstvo s tržnim jedrom družbe. Revolucionarne spremembe v osrednji Evropi, zmanjšanje legitimnosti kapitalizma zaradi ekonomske krize in pa zmage levo usmerjenih strank v nekaterih deželah so okrepile položaj delavskih združenj, pojavile pa so se tudi prve kolektivne pogodbe. (Lukšič 1994a, 40)

Konec druge svetovne vojne je prinesel priznanje dela, ki se je izrazilo v neokeynesianski politiki, ki je stavila na krepko državo. Ta naj bi zagotavljala polno zaposlenost ter ekonomsko rast.

3.3 Preobleka korporativizma: neokorporativizem

Pojem neokorporativizem se je pojavil in uveljavil v 70. letih 20. stoletja kot posledica razprav in iskanj primernega pojma za spremembe, nastale v zahodnih družbah. Sledila je obsežna mednarodna razprava.

Diskusija o neokorporativizmu beleži svoj začetek v anglosaksonskem svetu, medtem ko se je neposredno zatem preselila tudi v nemško politično znanost. Med začetnike tega koncepta štejemo v prvi vrsti Schmitterja, Lehbrucha ter Winklerja in Pahla (v Lukšič 1994a).

Neokorporativizem kot alternativa pluralizmu

Schmitter je bil prvi, ki je pluralizmu nasproti postavil nek drug koncept, ki pa ni bil ne marksizem ne elitizem. Njegova kritika pluralizma, vladajočega modela politike in rezoniranja politike v zahodnih državah, se je močno prijela predvsem, ker je ni bilo možno odpraviti s stereotipi, ki jih je pluralizem razvil v razmerju do marksizma in elitizma. Ta kritika je Schmitterja postavila na mesto začetnika razprave o neokorporativizmu. (Lukšič 1994a, 60) Zanj pravi Lehbruch (1992, 18), da je podal najbolj natančno definicijo, katere namen je bil razlikovati korporativizem od drugih vrst interesnega posredništva, kot sta npr. pluralizem in sindikalizem.

Schmitter je koncept neokorporativizma zastavil na več ravneh: kot pristop k preučevanju skupin, kot tip interesnega predstavljanja, kot model za komparativno analizo itn. V prvi vrsti pa je šlo za alternativo pluralizmu. Pri proučevanju zahodnih političnih sistemov je tako ugotovil, da je pod pojmom korporativizem najbolje razumeti »sistem predstavljanja interesov in/ali stališč, poseben način ali idealno tipsko institucionalno ureditev za povezovanje v združenja organiziranih interesov civilne družbe z odločevalnimi strukturami države« (v Lukšič 1994a, 61). Nadalje je oblikoval posamezne tipe interesnega predstavnštva, ki so kompatibilni s številnimi drugačnimi tipizacijami, kot so na primer strankarski sistemi, vladajoče ideologije, stopnja politične mobilizacije, razni cilji javne politike itd. Na podlagi tega je korporativizem definiral kot »sistem interesnega predstavnštva, v katerem so konstitutivne enote organizirane v omejeno število posameznih, prisilnih, netekmovalnih, hierarhično urejenih in funkcionalno razdeljenih kategorij, ki jih država prizna ali licencira (če ne ustanovi), in jim zagotavlja ustrezen monopol predstavljanja znotraj določene kategorije v zamenjavo za zagotavljanje določenega nadzora nad izbiro vodstva in artikulacijo zahtev in podpor« (Schmitter v Lukšič 1994a, 62).

Liberalni korporativizem

Vseeno pa Lehbruch (1992, 19) opozarja, da Schmittrova definicija zajema le funkcije inputa, kar spominja na pluralistično paradigmo, zato ne zajema nekaterih pomembnih vidikov korporativizma. Sam trdi, da se država v korporativističnih sistemih ne le omejuje na priznavanje ali odobritev oz. na podeljevanje monopola na eni strani, temveč izvaja tudi nadzor nad izbiranjem vodstva in nad artikulacijo povpraševanja na drugi strani. Zanj je korporativizem več kot le specifičen vzorec artikulacije interesov, je »bolj institucionaliziran vzorec določanja politike, v kateri organizacije z velikimi interesi sodelujejo druga z drugo ter z javnimi oblastmi ne le v smislu artikulacije (ali celo »posredovanja«) interesov, ampak v bolj razvitih oblikah – v smislu »avtoritarne porazdelitve vrednot« ter uveljavljanja tovrstnih političnih akcij« (Lehbruch 1992, 19). Tako se po njegovem tradicionalni koncept interesnega predstavljanja izkaže za povsem neprimerne za teoretično razumevanje korporativizma. Sam uvede pojem liberalni korporativizem.⁴

Lehbruch je v razpravo o demokraciji vpeljal pojem konkordančne demokracije, pri čemer je bila njegova temeljna motivacija odkrivanje mehanizmov, ki zagotavljajo politično stabilnost. V začetku 70. let je ugotovil, da v vseh državah, kjer prakticirajo konsociativni model, hkrati prakticirajo korporativizem, ki pa je bil drugačen od predhodnih verzij, saj je temeljil na liberalni demokraciji. Zato ga je poimenoval liberalni korporativizem in ga definiral kot »poseben tip participacije velikih organiziranih družbenih skupin v javnem, posebno ekonomskem oblikovanju politik« (Lehbruch v Lukšič 1994a, 66). Izraz liberalni korporativizem je sam po sebi protisloven, saj predstavlja dve izključujoči nasprotji. Ena izmed možnosti za razumevanje te paradoksnе opredelitve je, meni Pribac (1992, 6), da »korporativizma ne razumemo kot popolnega političnega sistema, niti kot državne ureditve, temveč kot sistem posredovanja političnih interesov, ki je pluralističnemu lahko dopolnilo in njegov korektivni mehanizem, torej kot drugo skrajnost v kontinuumu, ki naj zagotovi večjo stabilnost družbenega sistema«.

Liberalnega korporativizma ne gre zamenjevati enostavno s pogostejšo konzultacijo in večjim sodelovanjem vlade z organiziranimi interesnimi skupinami, temveč je zanj značilno precejšnje sodelovanje med temi skupinami prav na področju gospodarske politike, poudarja Lehbruch (1992, 19). Temeljil naj bi torej na teoretični predpostavki, da obstaja močna soodvisnost med interesi konfliktnih družbenih skupin v kapitalistični ekonomiji. Kot glavni primer tega koncepta Lehbruch (1992, 23) omenja Avstrijo, za njo pa sledijo tudi

⁴ O vrstah korporativizma glej v: Lukšič (1994a, 58-70).

Nizozemska, Švica, Švedska itd.

»Temeljna predpostavka za delovanje liberalnega korporativizma je soglasje med elitami. Tako elitam ni potrebno pogosto komunicirati s članstvom. S tem pa se zagotavlja močna vertikalna integracija sleherne interesne skupine oz. njene organizacije. To hkrati pomeni tudi močno centralizacijo, ki je predpostavka pogajalskega monopola vodstvenih struktur v sodelujočih organizacijah« (Lukšič 1994a, 67). Korporativizem naj bi po Lehbruchu (v Lukšič 1994a, 67) služil imperativom kapitalizma z reguliranjem konflikta družbenih razredov pri distribuciji nacionalnega dohodka in pri strukturi industrijskih razmerij.

Korporativizem kot ekonomski sistem

Pahl in Winkler (v Lukšič 1994a, 68-69) sta bila v zastavitvi problema korporativizma najbolj radikalna. Umestila sta ga med socializem in kapitalizem ter mu napovedala dolgo prihodnost. Označila sta ga kot ekonomski sistem, ki vključuje visoko stopnjo državne aktivnosti. Kot temeljne prvine korporativizma navajata enotnost, red, nacionalizem in uspeh. Enotnost naj bi pomenila kooperativna prizadevanja, ki nadomeščajo tekmovanje. »Kooperativnost se v korporativizmu utemeljuje s filozofijo organicizma. Družba je v tem konceptu sestavljena iz različnih organov, ki sestavljajo eno telo – korpus. Različni organi so v medsebojni vitalni odvisnosti, saj nobeden od njih ne more preživeti samostojno. Družba je po tej predstavi usmerjena v sodelovanje zato, da se zagotavlja skupno dobro« (v Lukšič 1994a, 69). Red naj bi kontriral anarhiji, katero naj bi povzročal trg. Nacionalističen pa je pri tem korporativizem na dva načina, in sicer gre za kolektivističen sistem, katerega cilj je ekonomsko blagostanje nacije, po drugi strani pa je nacionalističen navzven v odnosu do drugega sveta. Uspešnost je nadalje tista, ki pomeni povečanje zmoglosti, za kar si prav tako prizadeva korporativizem. Usmerjenost na uresničitev ciljev in ne toliko na samo pot do ciljev, pa ima za posledico sekundarnost legalnosti in pravil.

Demokratični korporativizem

Demokratični korporativizem⁵ opredeljujemo predvsem izhajajoč iz Katzensteinove (v Adam 1994, 17) analize industrijskih politik in industrijskih odnosov v Avstriji in Švici, pri čemer je posebej poudarjena pomembnost notranje (politične) stabilnosti kot pogoja za fleksibilno mednarodno prilagajanje. Adam obravnava demokratični korporativizem kot pomemben in uporaben vzvod stabilnosti in oblikovanja konsenza, ki omogoča opredelitev in

⁵ Pojem demokratičnega korporativizma je razvil Wilensky (v Lukšič 1994a, 104).

implementacijo široko zasnovane razvojne strategije.

Že iz njegovega poimenovanja je razvidno, da je demokratični korporativizem skladen z demokratičnim, pluralističnim političnim sistemom oz. ga celo zahteva. Katzenstein (1984, 27) navaja tri njegove značilne elemente: 1) ideologijo socialnega partnerstva, 2) obstoj relativno centraliziranih in koncentriranih interesnih skupin in 3) prostovoljno in neformalno koordinacijo konfliktnih ciljev preko političnega pogajanja, ki se odvija med interesnimi skupinami, državno birokracijo in političnimi strankami. Govorimo torej o inkorporaciji interesnih skupin v policy skupnost, t.j. v sistem odločanja in implementacije politik.

Katzenstein (1984, 32) izhaja iz prepričanja, da se majhen sistem lahko odzove na okolje s fleksibilno strategijo, če je notranje stabilen, demokratični korporativizem pa je pri tem glavni vzvod stabilnosti, pri čemer se, kot že rečeno, opira na primera Avstrije in Švice. Meni celo, da je demokratični korporativizem vsililo liberalno mednarodno gospodarstvo, kar pa rezultira v fleksibilni ekonomski prilagoditvi in stabilni notranji politiki.

Neokorporativizem v sistemski perspektivi

Neokorporativizem je po Makaroviču (1996, 127) eden od mehanizmov kontekstualnega usmerjanja. Kot je razvidno iz predhodnih opredelitev, večina avtorjev na področju neokorporativizma slednjega obravnava bolj iz zornega kota usklajevanja med družbenimi akterji kot iz zornega kota usklajevanja med družbenimi funkcionalnimi podsistemi. Makarovič se tako osredotoča na najbolj značilno vrsto neokorporativizma, t.j. tisto, ki neposredno vključuje ekonomski podsistem.

Poleg ekonomskega pa neokorporativizem zajema tudi politični podsistem. Za slednjega je takšno usklajevanje neposredno pomembno glede na: 1) sprejemanje političnih odločitev, kar mu olajšajo impulzi iz okolja, ki jih sprejme preko neokorporativističnih mehanizmov, in 2) njihovo izvajanje, ki ga olajša pripravljenost delodajalske in delojemalske strani, da prispevata k izvajanju vzajemno dogovorjenih političnih odločitev v okviru ekonomskega podsistema. Ekonomski podsistem pa preko neokorporativističnih mehanizmov posreduje politiki zahteve, ki izhajajo iz njegovega trenutnega stanja, nato pa prilagaja svoje delovanje sprejetim političnim ukrepom. (Makarovič 1996, 128)

Politični interesi se oblikujejo v okviru interesnih asociacij, posredniki med ekonomskim podsistemom in temi asociacijami pa so osebe, ki so na različne načine vpete (predvsem v vlogah delodajalcev in delojemalcev) v ekonomski podsistem. Preko oseb lahko vstopajo v asociacije tudi vplivi drugih družbenih podsistemov, v katere so te osebe prav tako vključene. »Interesne asociacije imajo svojo notranjo logiko delovanja pri oblikovanju političnih

interesov, zato interesi, ki jih izražajo v odnosu do političnega podsistema, niso le preprosta preslikava oz. seštevek želja oseb, ki so hkrati vključene vanje in v ekonomski podsistem, temveč predstavljajo posebno kvaliteto« (Makarovič 1996, 128).

Politični interesi, ki jih interesna asociacija zastopa, sicer izhajajo iz ekonomskega podsistema, vendar pa vanj ne sodijo, saj ne izvajajo ekonomskih funkcij, prav tako pa njihov glavni komunikacijski medij ni denar. Prav tako jih ne moremo šteti k političnim interesom, opozarja Makarovič (1996, 128), saj praviloma ne težijo k neposredni osvojitvi politične moči, temveč k vplivu nanjo. Zato je smiselno govoriti o asociacijah kot tretjem podsistemu, vključenem v neokorporativistične mehanizme, pri čemer je njegov komunikacijski medij vpliv.

Makarovič (1996, 130) poveže neokorporativizem s pluralizmom in s tem omaja Lukšičevo (1994a, 13) razmišljanje. Pluralizem in neokorporativizem sta si sicer v marsičem nasprotna, nikakor pa se ne izključujeta. Prej lahko rečemo, da se obe obliki medsebojno dopolnjujeta, saj njuna kombinacija omogoča političnemu podsistemu precej boljše zmožnosti opazovanja njegovega okolja in učinkovitejše posege v okolju kot pa uporaba izključno ene oblike kontekstualnega usmerjanja.

Tudi za Katzensteina (1984, 27) je neokorporativizem po definiciji le tista oblika korporativizma, ki deluje v kombinaciji s pluralističnimi mehanizmi.

3.4 Koncept korporativne države

Temeljni pogoj neokorporativizma je jasna izdiferenciranost civilne družbe in države, ekonomije in politike, je prepričan Stanojević (1994, 78).⁶ Če v tem kontekstu delujejo »korporativne«, t.j. visoko centralizirane in koncentrirane interesne organizacije dela in kapitala, ki so zasidrane v strukturo civilne družbe, obenem pa so vpete v strukturo vladnega odločanja, potem lahko govorimo o neokorporativizmu.

Ko govorimo o institucijah v korporativizmu, imamo v mislih institucije, kot so korporacije, zbornice, tripartitna telesa itn. Za njegovo funkcioniranje mora obstajati neka pogajalska situacija, v kateri ne določamo ne zmagovalca ne poraženca.

Neokorporativistične organizacije so avtonomne organizacije, saj navkljub vključevanju v procese vladnega odločanja ostajajo primarno organizacije ekonomskih interesov velikih civilno-družbenih skupin. Konflikti, ki jih te organizacije generirajo in regulirajo, so (tudi ob

⁶ Stanojević loči med korporativizmom in neokorporativizmom; glej v: Stanojević (1994).

intenzivnem državnem posredovanju) po definiciji nepolitični. Povedano drugače, ne združujejo se z drugimi oblikami družbenih konfliktov, zaradi česar jih je mogoče institucionalno izolirati. (Dahrendorf v Stanojević 1994, 78)

V kontekstu ločevanja ekonomije in politike določajo organizacije dela in kapitala (ker so v tem okolju primarno zastopniki ekonomskih interesov) državnemu intervencionizmu specifično ekonomske interesne koordinate – navajajo k ekonomskemu državnemu intervencionizmu.

Na ta način sprožajo te organizacije procese diferenciacij in specializacij (znotraj) državnega aparata in državne politike. Rezultat teh procesov je selektivni, racionalizirani državni intervencionizem, ki zagotavlja visoko stopnjo regulativnosti in stabilnosti gospodarskega sistema tudi v razmerah rastoče kompleksnosti moderne družbe. V teh razmerah prav z neokorporativističnimi prijemi »sprovočirani« specializirani državni intervencionizem razbremenuje politični sistem družbe: utrjuje ekonomijo za razliko od politike. (Stanojević 1994, 78)

Stanojević nadalje spodkopava Lukšičevo mnenje o nekompatibilnosti neokorporativizma z liberalno demokracijo. Slednji (1994a, 98) namreč pravi, da imajo v korporativizmu »/.../posebno mesto organizirani posamezniki in ne državljani. Kot državljani konstituirajo državo (preko strank), kot delujoči zainteresirani občani pa se združujejo v organizacije, ki se pogajajo z državo«. Navedeno tako naj ne bi bilo v skladu z liberalizmom, v katerem obstaja sfera države in sfera civilne družbe, pri čemer država skrbi za red, sleherni posameznik pa za svoje blagostanje. V skladu z demokracijo pa ni, da to lahko počne posameznik – vodja organizacije – ki ni bil izvoljen na splošnih volitvah in mu tako ni bila podeljena demokratična legitimnost. Tovrstne organizacije naj bi potem takem imele težave z zagotavljanjem demokratične legitimnosti, saj se vsebinski interes ne more legitimirati na demokratičen način. Kot pojasnjuje Lukšič (1994a, 98-99) se lahko legitimira »samo na mimo demokratičen način, mimo demokratičnih institucij, in predstavlja kritiko demokracije in demokratične legitimnosti, ker je izšel iz nezadostnosti demokratičnih mehanizmov za prevajanje interesov sodobnih razvitih družb na raven splošnosti, na raven države«. Zato je po njegovem od korporativnih mehanizmov cinično zahtevati demokratično legitimacijo, prav tako kot je cinično od demokracije zahtevati legitimacijo vsebine, to je konkretnih interesov, ki jih uresničuje.

Medtem ko Stanojević (1994, 78) kompatibilnost neokorporativizma z liberalno demokracijo argumentira takole. Neokorporativizem, ki je utemeljen na razliki med ekonomijo in politiko, je zanj organizacijska oblika reproduciranja te razlike. In ker je ta razlika med politiko in

ekonomijo ključna predpostavka liberalne demokracije, je neokorporativizem očitno kompatibilen s slednjo, je prepričan Stanojević (1994, 78). Še več: je celo pogoj njenega ohranjanja v kontekstu zvišane kompleksnosti moderne družbe.

Potrebno je izpostaviti, da avtorji korporativizma v začetku le-tega niso vezali na problem socialne države, temveč je to namesto njih naredila šele kriza socialne države. Prvi, ki se je s tem ukvarjal, je bil Wilensky (v Lukšič 1994a, 104). Demokratični korporativizem je označil za tip politične ekonomije, ki uspešno obdavčuje, hkrati pa ohranja mir. Povezavo med korporativizmom in socialno državo je nakazal tudi Harrison (v Lukšič 1994a, 104-105), ki je v korporativizmu videl eno izmed alternativ predstavništva in intervencije pri oblikovanju socialne politike. Takšno razmerje med korporativizmom in socialno državo kaže na socialno državo kot funkcijo korporativizma.

Kar se tiče suverenosti v korporativni državi je Pizzorno (v Lukšič 1994a, 100) mnenja, da je na delu dekompozicija države, kot to sam poimenuje. To naj bi povzročalo pogajanje oz. usklajevanje o vsaki odločitvi. V korporativizmu je del suverenosti prenesen z države na civilno družbo oz. na interesne skupine kot sestavino civilne družbe – suverenost je decentralizirana.

Naslednja dimenzija korporativizma, ki jo moramo prav tako omeniti, je dimenzija planiranja. Vključevanje države v planiranje industrije se je vrnilo med tržni liberalizem in obsežno javno lastnino. Planiranje predstavlja nujni sestavni del korporativizma, saj življenje družbenega organizma ne more biti prepuščeno slučajnostim. Očetje diskusije o neokorporativizmu se s problemom planiranja niso podrobneje ukvarjali, so pa razpravljali o naraščanju njegovega pomena ter mu določili pozicijo v tem konceptu. Planiranje se je v nasprotju s tržno regulativo izkazalo za zlasti uspešno v času vojn, ko je država začela delovati kot enoten organizem. V povojno obdobje pa je planiranje ponesla rigidnost na eni in nezaupanje v strankarsko demokracijo na drugi strani. (Lukšič 1994a, 158)

Mannheim (v Lukšič 1994a, 158-159) svojo verzijo planiranja opredeljuje kot planiranje, ki ni razporejanje, temveč kot planiranje za družbeno pravičnost. Tretja pot, ki jo le-to predstavlja, tako postopno spreminja družbo po poti reform namesto revolucije. Poteze družbe – države, ki planira, so povsem podobne tistim korporativne države. Tako naj bi bila samo močna država zmožna planiranja. Centralizacija je nujna, ker je koordinacija različnih ukrepov temeljna za planiranje. Ta je nadalje bistvena samo na temeljnih policy področjih. V družbi, ki planira, vlada in skupnost nista več ločeni entiteti, zakonita država pa intervenira v ekonomijo s

svojim aparatom, medtem ko ji moč regulacije služi za ohranjanje polne produkcije in za nadzor monopolov.

»Planiranje je tehnika, ki nosi v sebi vse značilnosti korporativizma: spraviti mora skupaj vse relevantne dele družbe, ki jih zastopajo predstavniki vseh pomembnih interesnih organizacij, da dosežejo soglasje o ciljih, saj jih oni izvajajo; država ima osrednje mesto, saj lahko samo ona organizira sporazumevanje pri pripravi plana in zagotovi njegovo izvajanje« (Lukšič 1994a, 168).

Korporativizem posameznika podreja mestu, ki ga slednji zaseda v družbeni delitvi dela. Vključuje ga v politično-funkcionalne organizacije, ki združujejo posameznike s podobnim mestom v družbeni delitvi dela. Posledica takšne politične ureditve pa je, da postane politični interes posameznika neločljivo zraščeno z mestom, ki ga le-ta zaseda v družbeni delitvi dela. (Pribac 1992, 5).

Na podlagi natančne razčlenitve koncepta (neo)korporativizma, lahko nadaljujem z obravnavo koncepta socialnega partnerstva, ki velja za vrsto (neo)korporativizma.

3.5 Socialno partnerstvo

Ideja socialnega partnerstva je izšla iz misli socialdemokracije. Prve oblike najdemo v Nemčiji v času weimarske republike in v Franciji sredi dvajsetih let prejšnjega stoletja. Do začetka devetdesetih let se je socialno partnerstvo razvijalo predvsem v razvitih državah Zahodne Evrope, kasneje pa je sledil razvoj tudi v državah Srednje in Vzhodne Evrope.

Potočnik (1995, 809) ga zelo splošno opredeli kot stalen proces dogovarjanja, usklajevanja in sprejemanja stališč med različnimi interesnimi skupinami pri premagovanju socialno-ekonomskih problemov.

3.5.1 Koncept socialnega partnerstva

Temeljni kamen socialnega partnerstva⁷ je prav njegova ideologija. Najvišji vrednoti sta socialni mir in stabilnost političnega sistema, ki ju zagotavlja sodelovanje med partnerji. Ti si medsebojno priznavajo moč in avtonomijo.

⁷ Kot je bilo že opozorjeno, se v diplomskem delu pojem socialnega partnerstva nanaša na zahodni tip socialnega partnerstva.

Za ideologijo socialnega partnerstva pravi Lukšič (1994b, 12), da ne nasprotuje ideologiji demokracije, temveč gre mimo nje. »Dopolnjuje jo tam, kjer ideologija demokracije ne more zagotoviti učinkovitega delovanja političnega sistema«, kar je najbolj izrazito ravno v politiki delovne sile in pa socialni politiki.

Vodovnik (1992, 203) izpostavi, da gre pri socialnem partnerstvu za družbeno razmerje z univerzalno določljivim ciljem in z določljivimi subjekti. Kakovost tega razmerja pa naj bi bila v veliki meri odvisna prav od teh osnovnih komponent, torej od opredelitve subjektov razmerja in opredelitve namena kot predmeta razmerja.

»Socialno partnerstvo se samo razume kot alternativa razrednemu boju in tekmovanju na trgu. Na ravni političnih doktrin je socialno partnerstvo del korporativizma in nasprotje liberalizmu in socializmu. Poskuša se umestiti med obe veliki doktrini in se razglašča za tretjo pot« (Lukšič 1994b, 11). Najvišja vrednota je razredni oz. socialni mir. Namesto razrednega boja med delavskim razredom in razredom kapitalistov naj bi slednja v sodelovanju delovala za skupni blagor obeh ter hkrati za obče dobro celotne družbe.

Bohinc (2000, 58) v socialnem partnerstvu vidi sodoben vzvod usmerjanja gospodarskega in socialnega razvoja družbe na neoblastvenih oz. nehierarhičnih temeljih s povezovanjem in usklajevanjem interesov različnih družbenih skupin, pri čemer je država le eden od enakopravnih partnerjev. Socialni partnerji so pri tem zastopniki različnih interesnih skupin in organizacij, npr. dela, kapitala, države in različnih skupin civilne družbe, ki imajo na zakonu temelječa upravičenja. Predstavljajo jih v socialnem dialogu, ki je »organizirana izmenjava stališč med socialnimi partnerji, ki privedejo tudi do zanje obveznih dogovorov o odprtih vprašanih gospodarskega in socialnega razvoja države.«/J/e torej razgovor med predstavniki različnih socialnih skupin, od katerih je ena tudi država, vendar na prirejeni, enakopravni ravni, ki lahko privede do obvezujočih družbenih pogodb, kjer pa se država ne pojavlja v vlogi pooblaščenega urejevalca, ampak kot enakopravni partner neoblastvenim družbenim skupinam« (Bohinc, 2000: 59).

Glede na razmere v različnih državah je temu primerno urejeno tudi samo socialno partnerstvo. Slednje je tako lahko pravno bolj ali manj urejeno. Razvitost razmerja in kulturna stopnja udeležencev se lahko merita s tem, do katere stopnje mora biti razmerje formalno urejeno, da lahko njegovi udeleženci v njem učinkovito uresničujejo svoje interese. Sistem socialnega partnerstva namreč ni vedno realiziran preko institucionaliziranih form. Možno je namreč določeno neformalno medsebojno upoštevanje delodajalcev in delojemalcev ter njihovih pozicij.

Če so interesna razhajanja v neki družbi večja, mora biti temu primerno tudi stopnja pravno-formalne ureditve teh razmerij višja in obratno. Dolgotrajna stabilna in tradicionalna razmerja med socialnimi partnerji v nekaterih državah (npr. Avstrija) tako omogočajo, da socialni partnerji v teh razmerjih lahko uresničujejo svoje interese tudi brez natančnih norm o načinu usklajevanja teh interesov ter brez destruktivnega zaostrovanja konfliktov med njimi. Nasprotno pa v novonastalih razmerjih in postopnem oblikovanju subjektov ni pričakovati visoke stopnje enotnosti v vrednotenju teh razmerij ter je posledično za to potreben formalno-pravni okvir. (Vodovnik 1992, 204)

Ko govorimo o neformalnem socialnem partnerstvu, imamo v mislih dve možnosti. Prost dogovor ali socialni pakt je pogodba, sklenjena v javnopravni sferi, ki je lahko sankcionirana s političnimi sankcijami. S sporazumom je mogoče oblikovati tudi organ⁸, preko katerega socialni partnerji usklajujejo svoje interese. Drugo možnost neformalnega dogovarjanja pa predstavlja usklajevanje interesov treh strani znotraj državnih institucij ali med njimi. Ustanovitev le-teh je sicer predvidena z normo, vendar pa so ustanovljene zaradi delovanja na ožjem področju ali pa so zasnovane tako, da v njih subjekti niso v enakopravnem položaju. (Vodovnik 1992, 204-205)

Pri formalnem⁹ načinu usklajevanja interesov lahko prav tako govorimo o dveh glavnih oblikah. Prva je sistem kolektivnega dogovarjanja, kjer država nastopa zlasti kot subjekt, ki je odgovoren za morebitno razširitev veljavnosti nekaterih kolektivnih pogodb. Drugo obliko pa predstavljajo razmerja med socialnimi partnerji v posebnem paritetnem organu, ki se ustanovi na podlagi predpisa zaradi usklajevanja interesov med socialnimi partnerji. (Vodovnik 1992, 205)

Lukšič (1994b, 14) govori o dveh tipih socialnega partnerstva, in sicer o stalni obliki in pa kratkoročnem tipu. Prva je naravnana na dolgi rok z razvitimi institucijami in vzorci medsebojnega komuniciranja med socialnimi partnerji. Pri drugem tipu pa gre za naravnost na rešitev določene ekonomske ali širše družbene krize z nekim dogovorom med socialnimi partnerji, ki pa od mre skupaj s prebroditvijo te krize.

Kot že rečeno, se navedeno prilagaja posameznim okoliščinam posameznih političnih sistemov oz. držav.

⁸ Pri nas je to ESS, v Avstriji pa Paritetna komisija za vprašanja plač in cen; več o tem v 7. poglavju.

⁹ Pri tem je mišljena normativno določena oblika dogovarjanja med socialnimi partnerji, s katero je mogoče doseči zavezujoče in sankcionirane odločitve.

3.5.2 Akterji socialnega partnerstva

Ko govorimo o socialnem partnerstvu govorimo o obliki neokorporativizma, pri kateri razredni tekmeči postanejo socialni partnerji ter med sabo sodelujejo. Delavci tako postanejo delojemalci, stran kapitala pa zastopajo delodajalci. Tako eni kot drugi so pri tem organizirani v združenja, katerih predstavniki so zastopniki dveh glavnih socialnih partnerjev. Tretjega partnerja v tem tripartitnem sodelovanju predstavlja vlada oz. država. Slednja v skladu s svojimi pristojnostmi prenaša dogovore med partnerji v zakonodajni postopek in v z ustavo in zakoni uokvirjen politični sistem. (Lukšič 1994b, 11)

Vodovnik (1992, 203) socialno partnerstvo vidi kot »razmerje, za katero je značilno enakopravno dogovarjanje subjektov o problematiki socialno-ekonomskih razmerij v družbi. Gre za razmerje med državo, asociacijami zaposlenih in asociacijami delodajalcev, v katerih poskušajo doseči tisto stopnjo usklajenosti interesov, ki je potrebna za učinkovito urejanje socialno-ekonomskih razmerij ter za izvajanje obstoječe pravne ureditve«. Usklajevanje interesov med delojemalci, delodajalci in državo je tem bolj učinkovito, čim bolj je vsaka stran pri tem popolno zastopana. Ta pogoj Vodovnik (1992, 204) poimenuje realna reprezentativnost. Kot drugi pogoj učinkovitega socialnega partnerstva pa navaja medsebojno neodvisnost subjektov.

Vodovnik (1998, 23) poudari vključitev države, ki poskuša pri urejanju ekonomskih in socialnih razmerij minimizirati svojo vlogo in se čim bolj vključiti kot socialni partner, čeprav ima lahko pogosto težave zlasti pri ugotavljanju, kakšno naj bo razmerje med njeno oblastno in partnersko vlogo.

Vlada povezuje parlamentarni sistem, ki je utemeljen na strankah, s sistemom socialnega partnerstva, ki je utemeljen na interesnih združenjih. Oba sistema tvorita dvotirno strukturo političnega sistema, pri čemer drugo povezavo predstavljajo politične stranke. Praviloma so socialdemokratske stranke povezane s sindikati oz. s stranjo delojemalcev, liberalne, krščanske oz. ljudske ipd. pa z združenji delodajalcev. Tako združenja uveljavljajo svoje interese tudi preko strank, pri čemer pa Lukšič (1994b, 12) opozarja, da so le-te v sodobnih razmerah nesposobne prek strankarsko-parlamentarnega sistema reševati vse nakopičene in nujne zadeve ekonomske in socialne politike.

Socialno partnerstvo je tako mogoče v družbah, kjer delavstvo in upravljavci pristajajo in ustvarjajo partnerski konsenz. »Delavstvo ni tako neučakano, da bi se mu mudilo v socializem prerazdeljevanja ustvarjenih dobrin. Izkušeno delavstvo ima zavest o tem, da dobrine niso

samo ekonomska kategorija in da se bitka ne vodi zgolj o delitvi čutnega materiala, ki ga večinoma poseblja denar, temveč gre tudi za stabilnost družbe, na kateri je mogoče graditi kakovost življenja« (Lukšič 1994b, 12).

3.5.3 Socialni dialog

Socialni dialog lahko zelo splošno opredelimo kot organizirano izmenjavo stališč med socialnimi partnerji, ki privede do obveznih dogovorov o odprtih vprašanih gospodarskega in družbenega razvoja države. Gre za družbeni pojav sporazumevanja med pomembnimi družbenimi nosilci moči. »To sporazumevanje lahko v sodobni družbi zelo pripomore k preprečevanju in odpravljanju negativnih posledic velikih družbenih sprememb«, je prepričan Vodovnik (2007, 88). Pomemben je tudi za ohranjanje vrednot socialne države in humanih odnosov med ljudmi.

Socialni dialog je za Mikliča (1995, 829) bistven. Pomeni usklajevanje interesov posameznih partnerjev in definiranje skupnih interesov na vseh področjih, ki so pomembna za posamezne socialne partnerje, še zlasti pa na ekonomsko-socialnem področju in v razvoju. Kot predmet socialnega dialoga navaja (v Vodovnik 1998a, 24) pravice, obveznosti in odgovornosti delodajalcev in delojemalcev, plače in plačno politiko, zaposlovanje, zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in druge vrste socialnih zavarovanj, socialno varnost ter nekatera druga področja, ki po svoji vsebini ne spadajo na socialno-ekonomsko področje, so pa z njim povezana. Zanj je pojem socialnega dialoga širši od pojma socialnega partnerstva.¹⁰

Socialni dialog pomeni komunikacijo med socialnimi partnerji. Gre zlasti za kolektivno sporazumevanje med njimi, in sicer v raznih oblikah in na raznih nivojih – od nacionalne ravni do konkretne organizacije.

Glede na udeležnost oseb v tem komunikacijskem procesu doktrina industrijskih razmerij loči tripartitni in bipartitni socialni dialog. Prvi predstavlja tristransko sporazumevanje med sindikati, delodajalci in državo, medtem ko drugi vključuje zgolj delodajalce in delavska predstavništva. (Vodovnik 2007b, 88)

Kolektivno sporazumevanje je možno tako v obliki kolektivnih pogajanj kot kolektivnega dogovarjanja, v obeh primerih pa je želeni rezultat določen socialni sporazum glede ekonomskih oz. socialnih razmerij, ki je hkrati cilj in smisel socialnega partnerstva.

¹⁰ Več o tem glej v: Vodovnik (1998a, 24).

Po temeljniti teoretični razčlenitvi koncepta socialnega partnerstva prehajam v poglavje vezano na demokracijo, v katerem bom s pomočjo analize njenih temeljnih karakteristik postopoma iskala povezavo med obravnavanima konceptoma.

4 KONCEPT DEMOKRACIJE

Termin demokracija je danes kot oznaka za politično ureditev zahodnega tipa eden najpogosteje uporabljenih političnih pojmov. Postal je sestavni del vsakdanjega besednjaka politikov, znanstvenikov, medijev in navsezadnje tudi državljanov. Pri demokraciji ne gre za nekaj enoznačnega, temveč za mnogoplasten in kompleksen družbeni fenomen.

»Pojem demokracije se namreč po eni strani nanaša na družbeno stanje, kjer naj bi bili ljudje maksimalno svobodni in bi enakopravno sodelovali pri urejanju skupnih zadev. Tovrstno pojmovanje je nadčasovno in nadzgodovinsko ter predstavlja nekakšen ideal popolno urejene družbe. Po drugi strani pa se ime demokracija uporablja za označevanje dejansko obstoječe politične ureditve« (Toš in Bernik 2002, 42).

V diplomskem delu pri svojem preučevanju v osnovi izhajam iz Dahlove (1997) opredelitve sodobne demokracije – poliarhije – v smislu mnogovladja razpršenih družbenih oblasti, ki temelji na participaciji državljanov, enakosti posameznih glasov in spoštovanju ter izvajanju legitimno izražene večinske volje, medtem ko jo dopolnjujem z definicijo kvalitativne demokracije, kot bo razvidno v nadaljevanju.

Iz podrobne opredelitve demokracije, ki sledi, bom poskušala izluščiti glavne dejavnike njene konsolidacije oz. stabilizacije ter v nadaljevanju nanje navezati koncept socialnega partnerstva.

4.1 Konceptualizacija demokracije

Demokracija v osnovi pomeni silo ljudstva. Stvari pa postanejo bolj zapletene, ko želimo koncept demokracije natančneje opredeliti. Po 2. svetovni vojni se je v politologiji oblikovala zaznava, da je teorija dokončno opredelila enega ključnih modernih politoloških pojmov, ko je v pojmovanju prevladal liberalni model.

Schumpeter (v Fink-Hafner 200, 9) je demokracijo definiriral kot institucionalno ureditev za

oblikovanje političnih odločitev, pri čemer pridobijo moč odločanja v tekmovanju za volilne glasove. Podobno se je strinjal tudi Lipset (v Fink-Hafner 2000, 9), ko pravi, da je demokracija politični sistem, v katerem največji možni delež populacije vpliva na politično odločanje z izbiro med alternativnimi kandidati za politične funkcije.

Lehmbruch (v Lijphart 1992, 13) razume demokracijo skozi odobravanje slednje kot strategije upravljanja s konfliktom s pomočjo sodelovanja in dogovarjanja med različnimi elitami in ne v smislu tekmovanja in večinskega odločanja.

Robert Dahl pa se želi s svojo opredelitvijo približati tistemu, kar naj bi demokracija bila – to poimenuje poliarhija. Kot temeljno značilnost demokracije navaja (v Della Porta 2003, 34) zmožnost oblasti, da v okviru politične enakosti trajno ustreže prioritarnim zahtevkom državljanov. Kot rečeno, gre bolj za opredelitev normativne narave. Pravi, da demokraciji zmožnost odzivanja omogoča zaporedje postopkov, ki naj bi državljanom omogočili izoblikovanje lastnih zahtevkov. Tako bi morale oblasti, ki so se sposobne odzvati državljanom, posamezniku zagotavljati izoblikovanje lastnih prioritet, ki bi jih lahko predstavil sodržavljanom in vladi na tak način, da bi se lahko opiral na individualno in kolektivno ukrepanje. Takšno ravnanje bi moralo biti zagotovljeno vsakomur, brez diskriminacije. Da bi ti trije pogoji prišli do veljave, je potrebnih osem »Dahlovih« zagotovil:

1. svoboda ustanavljanja organizacij in vključevanja vanje
2. svoboda izražanja
3. volilna pravica
4. pravica do tekmovanja za podporo in glasove
5. pravica biti izvoljen na politične funkcije
6. alternativni viri informacij
7. svobodne in poštene volitve
8. institucije, zaradi katerih je vlada odvisna od glasovanja in drugih oblik izražanja političnih prioritet.

»Poliarhija v smislu demokracije zahodnega tipa je edina institucionalna ureditev, obstoječa v moderni politični praksi, ki se ji je uspelo v določeni meri približati idealu »vladavine ljudstva« in kjer sta svoboda in (politična) enakost neprimerno večji kot v ostalih političnih sistemih...« (Tomšič 2002, 21).

Della Porta (2003, 34) demokracijo enostavno opredeli kot oblast iz ljudstva, oblast ljudstva in oblast za ljudstvo. Ali drugače, demokracija izvira iz ljudstva, pripada ljudstvu in jo je treba uporabljati za ljudstvo. Moč vladajočih tako izvira iz pooblastila ljudstva.

Moderno pojmovanje demokracije se veže na različne nivoje eksistenčne realnosti človeške družbe. Na eni strani tako označuje določen družbeni ideal, na drugi pa se ga uporablja za poimenovanje konkretne politične formacije.

Za Žagarja (v Kustec 2000, 116) so temeljne značilnosti sodobnih demokracij politični pluralizem, redne in poštene volitve, reprezentativnost, inkluzivnost, opredelitev in omejitve pristojnosti, pravic in dolžnosti države in njenih struktur ter drugih subjektov v političnih procesih, v katerih prevzemajo lastne pravice in tudi odgovornosti, dalje večinsko odločanje, ki preprečuje kateri koli večini absolutno in neomejeno oblast, zagotovljene človekove pravice, prav tako varstvo manjšin in politična kultura.

Nadalje imamo pri obravnavi demokracije opraviti z različnimi opredelitvami tega, kaj vse sodi v okvir tega koncepta. Minimalistična definicija tako vidi demokracijo v smislu sistema, kjer lahko državljani svobodno izbirajo med različnimi političnimi akterji oz. elitami. Ima pa takšen pristop določene pomanjkljivosti, ki so normativne in analitične narave. Premalo pozornosti namreč namenja participativni komponenti demokracije, saj sodelovanje državljanov v političnih procesih večinoma omejuje na volilno udeležbo. (Tomšič 2002, 22) Širše, bolj kvalitativno naravnano pojmovanje demokracije, pa upošteva pogoje, potrebne za njeno uspešno funkcioniranje. Pri tem govorimo o splošnih družbenih – socio-ekonomskih in kulturnih – in politično-institucionalnih pogojih, ki omogočajo konsolidacijo in stabilizacijo demokracije. Takšno gledanje je bilo že Dahlovo. (Tomšič 2002, 23)

Uveljavilo se je prepričanje, da prevelika ekonomska in socialna neenakost ne prispevata k razvoju demokracije, zato se izpostavlja potrebo po obstoju različnih mehanizmov za zagotavljanje družbene blaginje in posledično zmanjševanje družbene neenakosti. (Tomšič 2002, 24) Posledično se vse pogosteje v povezavi s kvaliteto demokracije upošteva tudi druge dejavnike, povezane predvsem z materialnim položajem in ekonomskim statusom ljudi. V povezavi s tem je Friedl (2005, 3) prepričan takole: »Za moderno socialno-tržno državo torej ne zadostujejo zgolj normativni mehanizmi parlamentarne demokracije. Parlamentarna demokracija se dopolnjuje z ekonomsko in socialno demokracijo, v kateri sodelujejo najpomembnejši nosilci ekonomskih, socialnih in drugih interesnih skupin civilne družbe«.

Tudi takšno opredelitev lahko označimo za kvalitativno.

Dlje ko poteka proces utrjevanja demokracije, bolj se raziskovalna pozornost usmerja na civilno družbo v »zahodnem smislu« (interesne skupine, lobiranje, posvetovalno politiko, socialno partnerstvo), je prepričana Fink-Hafnerjeva (2000, 11).

Na tem mestu je že možno zaznati pomemben dejavnik sodobne demokracije. Govorimo o

družbeni blaginji oz. posledičnem zmanjševanju družbene neenakosti, na kar ima (lahko) relativen vpliv socialno partnerstvo.

4.2 Dileme ocenjevanja demokracije

Da bi dobili popoln vpogled v koncept demokracije oz. da bi lahko preverjali¹¹ vpliv socialnega partnerstva na demokracijo, se je treba vprašati tudi o dilemah merjenja oz. ocenjevanja demokracije.

Kar zadeva teorije poliarhije je Vehovar (2001, 257) trdno prepričan, da je treba v obravnavo nujno uvesti preobrat, ki bi privedel do preučevanja kvalitativnih vidikov poliarhij. »Če je teorija demokracije izhajala iz domneve o začetnem obstoju neposrednih oblik demokracije, ki so se iztekle v obravnavo institucionalnih predpogojev obstoja sodobnih poliarhij, je danes potreben prehod k obravnavi kvalitativnih oblik demokracije« (Vehovar 2001, 257).

V nadaljevanju se osredotočam na Vehovarjevo razčlenitev konsolidacije oz. stabilizacije demokracije, pri čemer izhaja iz nastavkov teorije poliarhije Guillerma O'Donella. Slednji je namreč naredil bistven premik od institucionalističnega oz. strukturalističnega pojmovanja pogojev konsolidacije demokracije ter jasno nakazal, da je potreben preskok k obravnavi dodatnih dejavnikov le-te ter jih tudi naštel.¹² Analiza konsolidacije oz. stabilizacije demokracije na tem mestu nam služi predvsem kot dodaten vpogled v dejavnike demokracije in s tem izhodišče za nadaljevanje diplomskega dela.¹³

Teorija poliarhije se v mnogem prekriva s teorijo konsolidacije demokracije. Prvo je mogoče razumeti kot zbir pogojev, ki pričajo o obstoju poliarhične politične ureditve, drugo pa kot naštevanje in seštevanje pogojev njenega utrjevanja. Ti seštevki pa, meni Vehovar (2001, 259), niso ne enoznačni ne enosmerni, saj ne zagotavljajo »večnosti« demokracije. Kot pravi Schmitter (v Vehovar 2001, 259), navkljub temu, da je demokracija verjetno edina legitimna in stabilna oblika vladanja, ki obstaja v sodobnem svetu, ji to ne zagotavlja uspešne konsolidacije. Pri tem mnenju se mu pridružuje Huntigton (v Vehovar 2001, 259), ki je prav tako v dvomih. Tudi Linz in Stepan (v Vehovar 2001, 259) ugotavljata, da demokracije nekaterih dežel ne bodo nikoli konsolidirane, ponekod bo prišlo do zloma že konsolidiranih

¹¹ V mojem primeru gre za preverjanje zgolj teoretičnih nastavkov.

¹² Več o temglej v: Vehovar (2001).

¹³ Za preverjanje vpliva socialnega partnerstva na demokracijo je nujno, da se zavedamo kvalitativnih razsežij demokracije in se pri tem ne omejujemo na »institucionalne« opredelitve.

demokracij, spet drugod pa bodo demokracije konsolidirane, a demokracije teh dežel nikoli ne bodo poglobljene.

Schmitter nadalje pravi (v Vehovar 2001, 261), da je konsolidacija demokracije kratkoročno odvisna od sposobnosti akterjev in državljanov, da se dogovorijo o rešitvi svojih intrinzičnih konfliktov o pravilih, dolgoročno pa od ekstrinzičnega vpliva, ki ga bodo imele na družbene skupine politike, ki bodo tvorjene v skladu s temi pravili. Kasneje Schmitter še dodaja (v Vehovar 2001, 261), da morajo demokracije utrditi sprejemljiv in predvidljiv zbir pravil političnega tekmovanja in sodelovanja oz. da imamo opraviti z ustaljenimi vzorci sodelovanja in tekmovanja, ki bodo zagotovili nadaljevanje demokratične vladavine – konsolidacijo demokracije.

Sama konsolidacija pa še ne pomeni, da imamo opraviti s kvalitetno in razvito demokracijo. Vehovar (2001, 266) opozarja, da so dosedanje teorije konsolidacije poliarhije nedvomno odgovorile na vprašanje o osnovnih predpogojih in pogojih njene konsolidacije, dale nekaj namigov o merilih ter potrebi po nadaljnjem razvoju poliarhij. Kljub temu pa je mnenja, da to ne zadošča, temveč je potrebno merila poliarhije opredeliti natančneje.

Tako Vehovar (2001, 266) za začetek procese demokratizacije razdeli na dve razsežji, in sicer na razsežje konsolidacije in razsežje stabilizacije, kar nam omogoča lažjo opredelitev in razumevanje kvalitativnih kriterijev poliarhije. Pri tem se opre na Adama (1994, 38-41), ki je obe razsežji opredelil v njuni navezavi na politični sistem. Zanj konsolidacija predstavlja evolucijski preboj, ki tvori številne kritične pogoje (institucionalizacijo, pravila delovanja, politično kulturo), ti pa predstavljajo nujen, vendar ne zadosten pogoj politične stabilizacije. Znaki konsolidacije so naslednji: 1) politični sistem rešuje konflikte s pravnimi institucijami, 2) udejanja se dvojna izmenjava oblasti in 3) sprejeta je ustava, ki opredeljuje temeljna pravila demokracije in upravljanja države. Politično stabilnost kot nadgradnjo politične konsolidacije sestavljata inkluzivnost oz. izgrajena politična skupnost in učinkovitost. Inkluzivnost pri tem tvorita odprtost politične skupnosti za morebitne akterje in vprašanja ter specifičen način njihovega vključevanja v politične procese. »Za izoblikovano politično skupnost je značilno, da politične stranke, interesna združenja, lobiji, vladna telesa in procedure uveljavljajo svoj vpliv na procese odločanja« (Vehovar 2001, 267). Učinkovitost pa razumemo kot tvorbo pravočasnih in pravih odločitev ter njihovo implementacijo.

K tej opredelitvi Vehovar (2001, 267) dodaja troje. Kot prvo, tudi politično kulturo je treba prišteti v razsežje stabilizacije, pri čemer imamo opraviti s politično kulturo, ki je naklonjena poliarhiji in njeni stabilizaciji. Drugič, stabilno demokracijo sestavljajo pozitivna politična

kultura, ki legitimira na novo vzpostavljene institucije in pravila delovanja, ter inkluzivnost in učinkovitost. Pozitivna politična kultura pa je navsezadnje utemeljena tudi na specifični kulturni obliki oz. vsebini, ki jo Putnam (v Vehovar 2001, 267) imenuje »socialni kapital«. Učinkovitost pa dobi bistven pomen, ko imamo opraviti s strateškim razsežjem stabilne demokracije. Slednje namreč opredeljuje »sposobnost političnih ter ostalih elit, da tvorijo razvojne strategije, da so jih sposobne presojsati oz. evalvirati in da so sposobne tvoriti načrte delovanja, ki so usmerjeni k doseganju občega dobrega in so poleg tega utemeljeni na konsenzualnih oblikah dogovarjanja. Slednje so utemeljene na predpostavki, da imamo v tem primeru opraviti z inkluzivno družbo oz. institucijami, ki so inkluzivne« (Vehovar 2001, 267). Tretje, kar dodaja Vehovar, pa je odzivnost, ki predstavlja nasledek inkluzivnosti in učinkovitosti.

Takšna razdelitev procesov demokratizacije na razsežje konsolidacije in razsežje stabilizacije nam omogoča, da vzpostavimo bistveno jasnejšo ločnico med kvantitativnimi in kvalitativnimi kriteriji poliarhije.

»Pri kvantitativnih kriterijih gre za tvorbo institucij horizontalne in vertikalne odgovornosti, vključno z instrumentalnim sprejemanjem pravil delovanja v novo vzpostavljeni družbeni ureditvi, pri kvalitativnih kriterijih pa za udejanjanje vseh relevantnih političnih akterjev in pozornih javnosti, ki je usmerjeno k doseganju določenih zavezujočih odločitev, ki so pripoznane kot legitimne« (Vehovar 2001, 268).

Ena ključnih pozitivnih lastnosti zgornje razdelitve procesov demokratizacije je ta, da omogoča porazdelitev teh procesov na njihovo kvantitativno oz. formalno-pravno ter kvalitativno oz. vsebinsko razsežje. Tako lahko procese demokratizacije presojsamo na kvantitativni oz. kvalitativni ravni.

Tudi Toš in Bernik (2002, 43) zagovarjata kvalitativno naravnano pojmovanje demokracije. Minimalistična definicija je po njunem pristop, ki ne samo, da ni obremenjen z idealiziranjem demokracije, temveč je tudi njegova vrednotna opredeljenost relativno šibka. Pri kvalitativnem pojmovanju pa prav tako izpostavita socio-ekonomske, kulturne in politično-institucionalne pogoje, ki omogočajo vzpostavitev in stabilizacijo demokracije.

Kvalitativna dopolnitev koncepta demokracije je potrebna, saj opozarja na številne slabosti že omenjenega minimalističnega pogleda. Vendar pa Toš in Bernik (2002, 44) opozorita na drugo skrajnost. Pri kvalitativnem pristopu je treba namreč paziti, da se ne zabrišejo meje koncepta, s tem pa tudi njegove specifične karakteristike, kar za raziskovalca predstavlja

težko rešljiv analitični problem.

4.3 Dejavniki konsolidacije in stabilizacije demokracije

Skozi procese raziskovanja demokracije, njene vzpostavitve in utrjevanja se pojavljajo razna vprašanja. Ali je vzpostavitev demokracije možna kjerkoli? Kateri so tisti dejavniki, ki vplivajo na njeno vzpostavitve? Ali gre pri tem za avtonomno delovanje političnih akterjev ali pa gre za rezultat delovanja dejavnikov socialnega in ekonomskega okolja?

Na konsolidacijo in stabilnost demokracije vplivajo številni faktorji, ki sicer nimajo v vseh družbah enake teže. Vseeno med najpomembnejše štejemo heterogenost in konfliktnost družbe, ekonomski razvoj, vrste družbenih cepitev, vlogo politične kulture, politične stranke itd.

Ko govorimo o konsolidaciji demokracije, naletimo v literaturi o demokratizaciji na ekonomske variable kot ene izmed bolj raziskanih med dejavniki konsolidacije. Izkaže se, da je nevarnost propada demokracije tesno povezana s stopnjo ekonomske blaginje v državah.

Takšne izsledke navaja že študija¹⁴ o 66 primerih demokratizacije v nerazvitem svetu (Gasiorowski in Power v Kotar 2000, 29). Na podlagi multivariatne statistične analize avtorja izluščita tri faktorje, ki naj bi vplivali na konsolidacijo demokracije, in sicer: razvojne družbenoekonomske dejavnike (BDP na prebivalca, stopnja industrializacije, izobraževalni dejavniki...), stopnjo inflacije in vpliv demokratičnih sosednjih držav.

Nadalje tudi Beetham (v Kotar 2000, 30) zatrjuje, da ekonomski razvoj sicer ni nujen pogoj za demokracijo, vsekakor pa lahko ekonomski dejavniki zavirajo ali podpirajo demokratično konsolidacijo.

Kot druge dejavnike konsolidacije demokracije avtorji (Gasiorowski in Power, Linz in Stepan idr.) pogosto navajajo politične institucije, politično kulturo, religijo, nacionalno enotnost itn. (v Kotar 2000, 32-33); vsekakor pa med njimi ne vlada soglasje o dejanskem vplivu na konsolidacijo demokracije¹⁵, medtem ko se glede vpliva ekonomskega razvoja na možnosti preživetja demokratičnega sistema avtorji medsebojno strinjajo.

¹⁴ Gasiorowski in Power (1998): *The Structural Determinants of Democratic Consolidation: Evidence From the Third World*.

¹⁵ Ker navedeni dejavniki za diplomsko delo niso bistveni, jim ne posvečam nadaljnje pozornosti.

Tako kot pri konsolidaciji demokracije se tudi pri pregledu literature o stabilizaciji demokracije za enega pomembnejših dejavnikov izkaže ekonomski razvoj oz. ekonomska blaginja.

Že v letu 1959 je Lipset med glavne kompleksne značilnosti socialnih sistemov, ki so povezane s problemi stabilne demokracije, uvrstil gospodarski razvoj in legitimnost. V svojih »družbenih predpostavkah demokracije« govori o pogojih stabilizacije demokracije, kamor uvršča relativno ekonomsko razvitost, materialno blaginjo, zaradi katere naj bi se okrepil močan in neodvisen srednji sloj, razvito participativno civilno družbo, demokratično politično kulturo, obstoj ustrezne ustavne ureditve, religijo itd. (Lipset 1994, 1) Navedeni elementi naj bi vplivali na demokracijo, tj. pripomogli k njeni vzpostavitvi ter ohranitvi predvsem stabilne demokracije.¹⁶

To smer razmišljanja so zavzeli številni avtorji, ki so med socialno-ekonomske determinante uvrščali kopico socialnih in ekonomskih spremenljivk in iz njih sestavljenih indeksov, kot so npr. stopnja blaginje, stopnja družbene neenakosti, indeks človekovega razvoja itd.

Že v 19., še bolj intenzivno pa v 20. stoletju, so se začele pojavljati ideje o povezanosti med tržno ekonomijo in demokracijo. Weffort (v Lipset 1994, 2) je bil tako trdno prepričan, da nasprotje med politično in ekonomsko neenakostjo odpira polje za napetosti, institucionalna izkrivljanja, nestabilnost, navsezadnje lahko celo prepreči konsolidacijo demokracije. Prav tako je že Tocqueville (v Lipset 1994, 2) poudarjal, da je socialna enakost za demokracijo bistvena.

Lipset (1994) je pokazal, da je za vzpostavitev stabilne demokracije potreben obstoj določenih socialnih, ekonomskih in kulturnih karakteristik, brez katerih je možnost dolgoročneje obstojnosti demokratične ureditve majhna. Tako po njegovem med najpomembnejše družbene pogoje vendarle sodijo relativno visoka raven materialne blaginje, močan – predvsem pa ekonomsko samostojen – srednji razred, ustrezno visoka stopnja izobraženosti, kulturna sekulariziranost, politična kultura, temelječa na individualizmu in toleranci, ter prekrivajoča se narava družbenih razcepov. Brez izpolnjevanja vsaj nekaterih od naštetih pogojev, demokracija kmalu podleže nedemokratičnim alternativam. Lipset pa je ob tem vseeno upošteval tudi pomen (klasičnih) institucionalnih političnih dejavnikov, kot so obstoj volilnega in strankarskega sistema, pravne države itn.

Zanimivo je bilo raziskovanje vpliva blaginje na stabilnost demokracije, katerega rezultat je bilo odkritje »magične meje blaginje« 6000 ameriških dolarjev in pokazalo na nižjo

¹⁶ Omejujem se le na ekonomske, saj so le-ti za diplomsko delo esencialni.

intenzivnost distributivnih konfliktov pri višjih dohodkih (Przeworski v Fink-Hafner 2000, 16). Tudi v tej študiji je tako ekonomski razvoj opredeljen kot dejavnik, ki vpliva na stabilnost demokracije. Ekonomska rast, četudi hitra, naj bi podpirala demokratično stabilnost. Prav tako naj bi se verjetnost ohranjanja demokracije povečevala v državah, v katerih družbena neenakost upada.¹⁷

Lijphart (1992, 12) po drugi strani s stabilnostjo razume ohranitev, legitimnost in učinkovitost sistema, javni red ter nizko stopnjo potencialnega in realnega družbenega nasilja.¹⁸

Podobno dejavnike stabilizacije demokracije razdeli tudi Tomšič (2003, 35), pri čemer se avtor sicer omejuje na kontekst postsocialističnih družb Vzhodne in Srednje Evrope, kar pa ne vpliva na kontekst obravnave demokracije oz. demokratizacije v diplomskem delu.

Gre za obravnavo treh sklopov dejavnikov oz. pogojev demokratizacije¹⁹, pri čemer je dan poudarek relevantnosti posameznega od njih za doseg politične stabilnosti kot stanja razvite oz. kvalitetne demokracije. Pri tem je treba opozoriti na avtorjevo pojmovanje politične stabilnosti. Gre namreč za razumevanje politične stabilnosti v širšem smislu in ne zgolj v smislu stabilnosti režima. Tako se politična stabilnost smatra kot »/.../ stanje sistema, ki poleg njegove obstojnosti zajema še inkluzivnost in učinkovitost /.../« (Tomšič 2003, 36). Inkluzivnost pri tem razumemo kot participacijo državljanov na različnih nivojih ter kompetitivnost v smislu svobodnega in enakopravnega delovanja političnih akterjev. Učinkovitost pa nam predstavljata učinkovitost političnih institucij in njihovo transparentno delovanje.

Naravo politične ureditve in potencialno vzpostavitev politične stabilnosti, ki jo smatramo kot stanje razvite oz. kvalitetne demokracije, determinirajo trije tipi dejavnikov. Eksterni oz. družbeni so del družbenega okolja političnega sistema, mednarodni²⁰ izvirajo iz okolja obravnavane družbene enote in so tako političnega kot nepolitičnega značaja ter interni oz. politični, ki predstavljajo bistvene prvine političnega sistema.²¹

Kot enega pomembnejših dejavnikov demokratizacije tudi Tomšič izpostavi ekonomski razvoj, ki sodi v skupino eksternih dejavnikov. Demokratizacija v svetu je praviloma sledila razvoju ekonomije oz. materialne blaginje. Rečeno drugače, do oblikovanja politične ureditve,

¹⁷ Kljub pojasnjevalni moči ekonomskih spremenljivk Fink-Hafnerjeva opozori na pristranskost in ideološko obarvanost raziskav iz obdobja hladne vojne.

¹⁸ Lijphart (1994) dejavnike demokratične stabilnosti enači z dejavniki politične stabilnosti, kot bomo videli v nadaljevanju.

¹⁹ Pri tem se osredotoča na dejavnike stabilizacije demokracije.

²⁰ Tomšič (2003, 35) uporablja tujko internacionalni.

²¹ Skupine dejavnikov so podrobno opredeljene v naslednjem poglavju; na tem mestu je pomembno zgolj, da se zavedamo, da te dejavnike lahko smatramo za dejavnike oz. pogoje demokratizacije – tako demokratičnega prehoda, kot konsolidacije in stabilizacije demokracije (Tomšič 2003, 35-41).

skladne s kriteriji poliarhije, je prihajalo na stopnji relativne ekonomske razvitosti družb. Še bolj pomembna za Tomšiča pa je nadalje ekonomska ureditev, se pravi načela, po katerih ekonomija v neki družbi funkcionira, iz česar izhaja tudi način delovanja ekonomskih akterjev ter ureditev njihovih medsebojnih odnosov. Tako za obstoj tržne ekonomije pravimo, da je nujen pogoj vzpostavitve demokracije. Ekonomska razvitost potemtakem predstavlja pogoj demokratizacije takrat, ko privede do razpršenosti družbenih resursov.

Tako kot za Lipseta (1994, 3-5) je tudi za Tomšiča (2003, 39) pomemben dejavnik demokratizacije tudi politična kultura²², ki prav tako spada v skupino eksternih dejavnikov. Gre za vrednote, kot so avtonomija posameznika, komunikacija, doseganje konsenza, utemeljenega na razumni komunikaciji, ter so s svojo naravnostjo bolj naklonjene demokratičnim principom oz. so z njimi kompatibilne.

Iz skupine mednarodnih dejavnikov je treba izpostaviti predvsem vpliv medsebojne odvisnosti političnih akterjev na globalni ravni ter posledično potrebo po kodifikaciji določenih norm in pravil, ki se jih morajo slednji držati. Gre za dejavnik, ki spada med politične dejavnike, ločimo pa še ekonomske in kulturne dejavnike. Vpliv le-teh je bolj posreden, še zdaleč pa ne zanemarljiv.

Interna skupina dejavnikov predstavlja notranjo logiko delovanja političnega sistema oz. njegovih različnih komponent. Kot pravi Tomšič (2003, 40) »v procesu delovanja političnega sistema poteka prevajanje impulzov iz zunanjega okolja /.../, njihova konverzija znotraj političnega sistema /.../ in izvedba različnih transakcij nasproti okolju /.../«. Govorimo o input in output dimenziji politike. Za analizo dejavnikov pa sta pomembni obe.

Tudi Toš in Bernik (2002, 44) v povezavi s kvaliteto demokracije opozarjata na dejavnike, povezane predvsem z materialnim položajem in ekonomskim statusom ljudi. Prepričana sta o negativnem vplivu socialne neenakosti na razvoj demokracije. Temu sledeč se pogosto navaja potrebo po obstoju različnih mehanizmov za zagotavljanje družbene blaginje in zmanjševanje družbene neenakosti, pa tudi mehanizmov za participacijo državljanov na ostalih področjih, na katerih so neposredno vključeni. Pri zadnjem se najpogosteje omenja participacijo na delovnem mestu.

Haček (2000, 59) meni takole: »Če demokracija ne vzpostavi politik, katerih neposredni rezultat je proizvodnja javnih dobrin na področju izobraževanja, zdravstvenega varstva in transporta ali vzpostavitve socialno-varnostne mreže z namenom zmanjševanja socialne

²² O tem dejavniku v literaturi o demokratizaciji ne vlada soglasje (Kotar 2000, 33).

neenakosti, potem demokracija kot taka ne more obstati«.

4.4 Demokracija in neokorporativizem

Diskusija o neokorporativizmu je izzvala vsesplošni liberalno demokratični konsenz. Po letu 1968 se je refleksija družbe in politike dogajala na dveh velikih poljih, in sicer na polju korporativizma in na polju teorije demokracije. Pri slednjem je bila najpomembnejša invencija teorija konsociativne demokracije. (Lukšič 1994a, 170)

Korporativizem je obljubil, da bo izboljšal ekonomsko zmožnost demokratičnih držav s tem, da osnovo predstavništva umakne pred distributivnimi konflikti z ničelno vsoto. Kot že omenjeno, se je uveljavljal kot alternativa liberalni demokraciji, kar se je izrazilo tudi v teoretskih razpravah.

Kot primer Lukšič (1994a, 173) navaja diskusijo o soodločanju v Nemčiji. Pri tem obstajata dve razlagi, in sicer gre po eni za demokratizacijo, po drugi pa za inkorporacijo. Po prvi naj bi bilo soodločanje v podjetniške ustave visoko razvitih industrijskih dežel uvedeno zato, ker so to zahtevali prizadeti delavci. Medtem ko teza o inkorporiranosti soodločanja gradi na predpostavki, da je soodločanje samo legitimacijska varovalka korporativističnih sindikatov.

Dittrich (v Lukšič 1994a, 172) glede soodločanja podaja tri teze, in sicer, da so soodločanje zahtevali predvsem sindikati, katerih vodstva so bila vključena v korporativistične elitne aranžmaje, da popravljene forme soodločanja zahtevajo okrepljeno solidarnost med člani v industrijskih sindikatih ter da participativne pravice do soodločanja zaposlenih na ravni podjetja stabilizirajo korporativistične sisteme toliko, kolikor jih sindikati uporabljajo za to, da prepuščajo operacionalizacijo problemov privatnih investicij posameznim industrijskim podjetjem.

Hern (v Lukšič 1994a, 175) je ugotavljal, da korporativistična demokracija spodbuja institucionalizacijo funkcionalnih skupin pri procesu formuliranja politik. Zanj neokorporativizem ne predvideva ukinitve demokracije, temveč vzpostavljanje korporativistične demokracije. Temeljna naloga slednje je po njegovem olajšati zmanjševanje prekomerne administracije in odgovornosti z delegiranjem državne oblasti številnim funkcionalnim skupinam, hkrati pa krhati privatne vire odpora uradni politiki. Tako naj bi se vzpostavila ureditev, ki bi pospeševala politizacijo in racionalizacijo države v imenu razširitve demokracije.

Navedeno pa je najbolje ilustriral Paloheimo (v Lukšič 1994a, 176), ki vpelje pojem nove

korporativistične demokracije, pripisuje pa ji naslednje značilnosti:

1. Dobro organizirane organizacije tako delavcev kot delodajalcev sodelujejo druga z drugo in z vlado, pri tem pa so vse ekonomsko pomembne družbene skupine v tem sodelovanju predstavljene s svojimi interesnimi organizacijami.
2. Razmerja med organizacijami in vlado postopoma postajajo vse bolj centralizirana.
3. V tem sodelovanju ima vsaka skupina pravico veta, zato odločanje poteka samo v smislu konsenza.
4. Pri sprejemanju notranjih odločitev je vsaka skupina relativno avtonomna.
5. Pri distribuciji dobrin se upošteva načelo proporcionalnosti.
6. Močan ekonomski, družbeni in politični konsenz je predpogoj demokratičnega korporativizma.
7. Tradicionalna meja med javno in zasebno sfero je zabrisana. Vlada prenaša naloge na interesne organizacije, slednjim pa se vloga v tem procesu spreminja. Tradicionalno so namreč interesne organizacije interese artikulirale in združevale, sedaj pa politiko, ki je bila sprejeta na vrhovni ravni odločanja, tudi implementirajo.
8. V korporativistični areni se stremi k oblikovanju paketa politik.
9. Bistvena vprašanja, ki se urejajo v tej areni, so ekonomska rast, plače, cene, zaposlovanje, ravnotežje plačil, vladna poraba in prenos plačil.

Lukšič dodaja (1994a, 176), da je Paloheimo opisal korporativistični sistem tako, da opis ne ustreza tistemu dela termina, ki nosi pojem demokracije. Je pa njegov izraz vseeno prispeval k udomačitvi korporativizma v parlamentarni demokraciji. V diskusiji so se pojavila tudi druga vprašanja, ki načenjajo predvsem problem demokratičnosti korporativističnih organov ter s tem problem demokratične legitimnosti korporativizma. »Avtorji pri tem problemu izkazujejo veliko mero konformizma, tako da sicer ugotavljajo načelno nezdržljivost demokratičnih načel in načel korporativizma, vendar pod pritiskom obstoječih praks strpajo korporativne organe v prilagojene verzije demokracije« (Lukšič 1994a, 176-177).

Diskusija o razmerju med korporativizmom in demokracijo je oživila tudi v primeru avstrijskega socialnega partnerstva. V ospredje je bil postavljen problem vrednotenja socialnega partnerstva v okviru teorije demokracije. »Socialno partnerstvo je sistem stabiliziranja obstoječih razmerij, ki mu manjka demokratična kvaliteta »vladanja skozi stranke«. V nasprotju z demokracijo je zanj značilen proces odločanja, ki ga je mogoče samo zelo posredno povezati s temeljnimi demokratičnimi predstavami« (Lukšič 1994a, 178).

Pelinka (v Lukšič 1994a, 178) navaja vrsto načelnih razlik med omenjenima sistemoma. Kot prvo, socialno partnerstvo temelji na intimnosti, demokracija pa vsaj delno na javnosti. Nadalje prvo ne izpostavlja stabilnost delovanja elit, medtem ko demokracija zahteva vsaj v osnovi nadzor in zamenljivost teh elit. Socialno partnerstvo stremi k minimalizaciji odprtih konfliktov, demokracija pa se zadovolji z minimumom odprtih konfliktov. Socialno partnerstvo predvideva nosilnost odločanja na vrhu, demokracija pa zahteva pretok med vrhom in dnom. Vseeno pa se mu nasprotja med njima ne zdijo tako usodna, vsaj dokler velika večina prebivalstva to partnerstvo želi in dokler ga sprejemajo ustavne institucije reprezentativne demokracije. Pelinka tako meni, da naj bi se socialno partnerstvo skozi toleriranje »negativno demokratično legitimiral«, združljivo pa je z reprezentativno, strankarsko-državno demokracijo. Ta združljivost se z demokratičnimi strukturami vzpostavlja znotraj velikih združenj in z navezavo na parlamentarne ravni, ki so neposredno odvisne od glasov volivcev.

Težava, ki jo navaja Pelinka (1991, 205) je, da naj bi bila participacija zmanjšana na račun velike stopnje apatičnosti. Apatija pa naj bi bila primarno problem delojemalskih organizacij, ki predstavljajo veliko večino avstrijskih volivcev. Tako je posledično zanj cena socialnega miru nizka stopnja politične participacije, ravno slednja pa je eden temeljnih kriterijev demokratičnosti in demokracije. Neokorporativistični način odločanja, če ga opredelimo kot pomembno dopolnilo liberalne demokracije in ne le kot nasprotje parlamentarne demokracije in strankarskega boja, daje velik poudarek na vedenje elit. Trikotnik, tipičen za neokorporativizem, ki povezuje državo, delo in kapital, potrebuje priznanje zakonitosti s strani ljudstva, ki ga izraža vzorec volilnega vedenja. Česar pa ne potrebuje, je njihova dejavna participacija, razloži na primeru Avstrije Pelinka.

Rešitev na povedano je ponudil Beyme (v Lukšič 1994a, 178). Meni, da kompetitivni model demokracije ni uporaben za vsa združenja v vseh deželah, nemogoče pa je tudi izhajati iz zelene participacije vseh članov, saj ta ni uresničljiva. Poudarja, da je notranja demokracija toliko bolj pomembna, kolikor bolj so člani odvisni od združenja. Veliko nevarnost v diskusiji o demokraciji v združenjih pa predstavlja nekritično prenašanje kriterijev v demokratičnosti iz majhnih združenj na množična združenja. Beyme (v Lukšič 1994a, 179) opozarja tudi na nevarnost abstraktnih demokratičnih modelov ter se zavzema za modele, ki so narejeni po meri posameznih organizacij. Zavzema se za kombinacijo načel demokracije in korporativizma, funkcionalnega predstavnštva posameznih skupnosti interesov, pri čemer v posameznih primerih od (načel) demokracije ostane samo ime oz. volilna pravica.

V nadaljevanju sledi natančna razčlenitev koncepta politične stabilnosti, saj je ta v diplomskem delu zastavljen kot stanje razvite demokracije. Da bi torej razumeli celoten koncept demokracije in dejavnike njene konsolidacije in stabilizacije, je potrebno razdelati tudi politično stabilnost.

5 POLITIČNA STABILNOST

Politični sistemi se v sodobnem okolju konstantno srečujejo s kompleksnostjo, kar pomeni, da sta zanje lahko rigidnost in neprilagodljivost sistema usodna. Prilagodljivost sistema je tako predpogoj njegove politične stabilnosti.

V poglavju, ki sledi, obravnavam koncept politične stabilnosti. Njegova natančna razčlenitev mi omogoča izluščiti teoretske nastavke vpliva socialnega partnerstva na politično stabilnost sistema.

5.1 Opredelitev politične stabilnosti

Politična stabilnost se v demokratičnem smislu pojmuje kot stanje politične ureditve z razvito oz. kvalitetno demokracijo.²³ Koncept demokratične politične stabilnosti sestoji iz treh dimenzij, in sicer iz obstojnosti sistema, inkluzivnosti in učinkovitosti. (Tomšič 2002, 4)

Pri politični stabilnosti gre za težek, dvosmiseln in večdimenzionalen pojem, pravi Lijphart (1992, 12), saj združuje ideje kot so ohranjanje sistema, javni red, legitimnost in učinkovitost. Tako kot Tomšič, jo povezuje z demokratično stabilnostjo. Najbolj značilni karakteristiki demokratičnega režima sta velika verjetnost, da bo ta tudi ostal demokratični in pa nizka potencialna raven družbenega nasilja. Zgoraj naštetje ideje oz. dimenzije za Lijpharta predstavljajo pogoje za stabilnost demokracije.

Nove demokracije morajo biti institucionalizirane, konsolidirane, uživati morajo legitimnost. Soočajo se z mnogimi zagatami, med katerimi je tudi ustvarjanje enakopravne ekonomije. Lipset (1994, 7) opozarja, da politična stabilnost v demokratičnih sistemih ne more in ne sme

²³ Ker izhajam iz Tomšičeve (2002, 58-107) opredelitve politične stabilnosti, ta pa zajema več kot le ozko pojmovanje le-te v smislu obstojnosti sistemskih institucij, sem mnenja, da mi takšna trditev lahko služi kot izhodišče pri nadaljevanju diplomskega dela.

temeljiti na prisili oz. moči. Kot alternativo temu postavlja legitimnost, katero smatra za predpogoj demokracije.

Običajno se politično stabilnost razume v smislu obstojnosti sistemskih institucij – v primerih, ko je obravnavana osredotočena na demokratične politične sisteme, torej v smislu obstojnosti demokratične institucionalne ureditve.²⁴ Vendar pa je takšno pojmovanje, ki kot zaželeno stanje implicira šibkost dinamike političnih sprememb, povsem nezadostno. »Ob intenzivnih družbenih spremembah lahko namreč rigidnost institucionalne strukture (ki pa je »stabilna«) povzroči nerešljive probleme, ki na daljši rok pripeljejo do systemskega zloma /.../. Tako je v sodobnih družbenih razmerah, ki jih opredeljujeta izrazita kompleksnost in dinamičnost, ravno fleksibilnost političnega sistema pogoj njegove stabilnosti« (Tomšič 2002, 34). Zaradi kompleksnosti družbenega okolja morajo moderni politični sistemi in njihovi nosilci razviti določene kvalitete za uspešno soočanje z izzivi, ki jih sodobno okolje prinaša, kar pa pretirana statičnost vsekakor onemogoča.

Tako lahko rečemo, da se opredelitev demokratične politične stabilnosti sklada s »širšim« pojmovanjem demokracije (kot je bilo opredeljeno v predhodnem poglavju), kar predpostavlja razširitev omenjenega »minimalnega« pojmovanja politične stabilnosti kot obstojnosti institucionalne ureditve. Kot že omenjeno sestoji koncept politične stabilnosti iz treh komponent, pri čemer zajema politiko tako v smislu izražanja in usklajevanja različnih interesov ter razmerij in odnosov med raznimi akterji kot tudi v smislu oblikovanja politik na raznih družbenih področjih. (Tomšič 2002, 35)

V nadaljevanju sledi podrobna opredelitev treh dimenzij politične stabilnosti: obstojnosti sistema, inkluzivnosti in pa učinkovitosti.²⁵

5.1.1 Obstojnost sistema

S pojmom obstojnosti sistema opredeljujemo predvsem obstoj obče sprejemljivosti demokratičnega sistema, torej stanje, v katerem demokratična ureditev ni realno ogrožena s strani notranjih niti zunanjih dejavnikov. Pojem se navezuje na pojmovanje politične stabilnosti v ožjem smislu – v smislu trdnosti demokratičnih principov izvajanja oblasti oz. vztrajnosti demokratične ureditve kot celote.

²⁴ Pojem politične stabilnosti je možno aplicirati tako na demokratične kot nedemokratične sisteme, medtem ko se v diplomskem delu ta pojem veže le na prve.

²⁵ Pri natančni razčlenitvi politične stabilnosti zaradi (prostorskih) omejitev diplomskega dela izhajam zgolj iz Tomšičeve, ki tudi zadostuje potrebam diplomskega dela.

Po Tomšiču (2002, 36) vsebuje tri glavne elemente, ki so: odsotnost groženj ureditvi v obliki (političnega) nasilja, legitimnost²⁶ ter stabilnost vladanja.

Kot temeljni pogoj za obstojnost vsake politične ureditve avtor (2002, 36) navaja tako rečeno »fizično varnost« slednje. To prepoznavamo v stopnji (ne)izpostavljenosti različnim aktivnostim, usmerjenim v nasilno spremembo temeljnih institucionalnih in normativnih premis sistema. Te aktivnosti lahko izhajajo tako iz ideološke, verske, nacionalne ipd. podlage ali pa enostavno iz teženj določenih skupin po ohranjanju moči. Grožnje so lahko notranje in zunanje.²⁷ Obe obliki groženj pa imata za posledico destabilizacijo sistema. Na vprašanje odsotnosti groženj se veže nadalje vprašanje legitimnosti politične ureditve. Kot pravi Lipset (1994, 7-10) pomeni legitimnost zmožnost ustvarjati in vzdrževati prepričanje, da so obstoječe politične institucije za družbo najprimernejše. Rezultat legitimnosti pa je pristajanje državljanov na temeljne norme in principe določene politične ureditve ter ravnanje v skladu z njimi. Večinska podpora prebivalstva demokraciji je nujna. Ni pa zadostna za uspešno stabilizacijo demokracije, če obenem ni pristanka posameznih strateških skupin.²⁸

Poleg pristajanja na principe demokratičnega sistema je za njegovo uspešno delovanje potrebna tudi utečenost mehanizmov sprejemanja in implementiranja odločitev. Pomembno je, da imajo politične institucije, še posebej izvršilna veja oblasti zagotovljeno določeno stabilnost v smislu časa in resursov, saj le tako lahko opravljajo svojo funkcijo doseganja družbeno sprejetih ciljev. Pri tem je bistveno izvajanje selekcije nosilcev oblasti, ki ne sme biti ne preredko ne preogosto. Prevelika dinamika sprememb na oblasti (v smislu pogostih menjav vlad), ki je običajno povezana s fragmentiranostjo političnega prostora, lahko namreč predstavlja oviro pri vodenju politik. Prav tako je po drugi strani pretirano poudarjanje stabilnosti oblasti lahko zavajajoče, še posebej, če nam enega od indikatorjev politične stabilnosti predstavlja število menjav vlad. Dolgotrajna pozicija ene politične grupacije na oblasti prav tako ni produktivna, hkrati pa bi lahko zmotno pomenila visoko stopnjo stabilnosti. (Tomšič 2002, 37-40)

5.1.2 Inkluzivnost

Druga dimenzija politične stabilnosti je inkluzivnost, s katero je opredeljena dejanska vpetost

²⁶ Legitimnost kot predpogoj politične stabilnosti »zahteva« že Lipset (1994,7).

²⁷ Več o tem glej v: Tomšič (2002, 36).

²⁸ Tomšič (2002, 37) navaja obstoj antisistemskih strank kot enega glavnih dejavnikov potencialne destabilizacije demokracije.

demokratskega sistema v družbo. Pojem zajema tiste karakteristike, ki jih običajno označujemo kot demokratičnost določenega političnega sistema.

»Gre za vključenost kar najširšega števila ljudi v politično odločanje, pri čemer se upošteva njihova individualnost in iz nje izhajajoča medsebojna različnost ter avtonomnost glede njihove vloge v političnem življenju« (Tomšič 2002, 40). Glavna elementa inkluzivnosti sta participacija državljanov na različnih nivojih odločanja in kompetitivnost v smislu svobodnega in enakopravnega delovanja političnih akterjev ter sta bistvena za konsolidiranost demokratične ureditve. Predstavljata pa tudi temeljni dimenziji Dahlove poliarhije, ki je bila obravnavana v predhodnem poglavju.

Politična participacija je povezana s pozitivno svobodo ter označuje sodelovanje ljudi pri odločanju o javnih zadevah preko bolj ali manj formaliziranih kanalov. Rush (v Della Porta 2003, 64) jo opredeljuje kot vključenost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti, segajočih od popolnega nezanimanja do zasedanja političnih funkcij. Kot najosnovnejši mehanizem navajamo volilno pravico, ki v sodobnih družbah predstavlja enega ključnih elementov, brez katerega neke politične ureditve ni mogoče uvrstiti med demokratične. Tako je sodelovanje na volitvah najpogostejša in najpomembnejša oblika politične participacije v moderni demokraciji, obstajajo pa tudi druge oblike sodelovanja, in sicer v raznoraznih politično relevantnih organizacijah. Pri tem gre za prakticiranje določenih politično motiviranih aktivnosti in udeležbo pri različnih javnih manifestacijah. (Tomšič 2002, 41)

Razne oblike politične participacije praviloma pomenijo koristno dopolnitev formalnih političnih procesov, hkrati pa prispevajo k občutku vključenosti, pripadnosti skupnosti in s tem občutljivosti za vprašanja občega dobrega, kar povečuje socialno kohezivnost kot pomembno komponento integracije družbe. Treba pa se je zavedati, da politična participacija sama po sebi še ne zagotavlja demokratičnosti politične ureditve, temveč je potreben obstoj političnih alternativ, med katerimi lahko državljanji izbirajo, da bi imela svoj smisel.

Kompetitivnost znotraj inkluzivnosti pa razumemo kot možnost tekmovanja različnih političnih akterjev, ki je osrednji element političnega pluralizma, za posledico pa ima obstoj političnih alternativ. Pri tem je bistveno, da obstajajo institucionalni pogoji, ki omogočajo avtonomno organizacijo družbenih skupin kot političnih akterjev ter zagotavljajo njihovo pošteno obravnavo tako v politični kot v javni sferi. Kot najpomembnejši element kompetitivnosti Tomšič (2002, 48) navaja tekmovanje med političnimi strankami, se pa slednja nanaša na celotno sfero politično zainteresirane družbe.

Dahl (v Tomšič 2002, 48) tako participacijo kot kompetitivnost navaja kot dva temeljna

elementa demokratične družbe, ki lahko nastopata medsebojno neodvisno. Pri tem Tomšič (2002, 48) opozori, da je druga pomembnejši kazalec demokratičnosti kot prva, saj je participacija ob odsotnosti kompetitivnosti lahko zgolj navidezna in kot taka za demokracijo popolnoma nepomembna. S to trditvijo med drugim tudi upravičujem uporabo Tomšičevega koncepta politične stabilnosti v diplomskem delu.

»Zunanji izraz inkluzivnosti političnega sistema predstavlja njegova reprezentativnost, kar pomeni, da je v institucijah političnega odločanja zastopano kar največje število raznolikih družbenih interesov, katerih zastopniki imajo možnost soodločanja o relevantnih političnih vprašanjih. /.../ Bistvo reprezentativnosti je tako v tem, da imajo različne družbene skupine možnost izbire svojih predstavnikov, prek katerih vplivajo na vodenje politik« (Tomšič 2002, 50).

5.1.3 Efektivnost

Efektivnost kot tretja dimenzija politične stabilnosti se v splošnem nanaša na sposobnost političnega sistema za doseganje razvojnih ciljev ter zagotavljanje stabilnega in vzdržnega razvoja družbe, ključna elementa le-te pa sta po Tomšiču (2002, 51) učinkovitost in transparentnost. Brez učinkovite implementacije in pa sankcioniranja nespoštovanja sprejetih odločitev sistem namreč ne more biti obstojen.

O učinkovitosti politike govorimo takrat, ko je slednja sposobna uveljavljati konsenzualno sprejete družbene cilje v smislu sprejemanja ustreznih odločitev in njihove optimalne implementacije ter reševanja ključnih problemov, s katerimi se neka družba sooča. Vse to pa je v prvi vrsti odvisno od narave delovanja države in njenih institucij.

Pojem transparentnosti pa označuje »razvidnost razmerij med različnimi institucionalnimi akterji, zagotavljanje obnašanja v skladu s konsenzualno sprejetimi družbenimi normami pravičnosti na različnih sistemskih področjih in sankcioniranje kršitev teh norm« (Tomšič 2002, 53). Z navedenim je tako povezan ustrezen pravni okvir, predvsem pa uspešnost delovanja institucij pravne države. Kot drugo pomembno področje transparentnosti Tomšič navaja nadzor nad različnimi oblikami korupcije, tretji vidik pa mu predstavlja sposobnost države, da sledi sprejetim pravilom in obveznostim (2002, 53).²⁹

²⁹ Več o tem glej v: Tomšič (2002, 53).

5.2 Dejavniki politične stabilnosti

Pri opredelitvi dejavnikov politične stabilnosti nadaljujem s Tomšičevo (2002, 59) analizo. Kot že omenjeno, avtor pri obravnavi dejavnikov politične stabilnosti vzpostavitve le-te jemlje kot stanje kvalitetne demokracije. Ker tudi sama izhajam iz te trditve, naj zopet opozorim, da slednja velja oz. jo lahko uporabimo zgolj v primeru, ko imamo v mislih širše pojmovanje politične stabilnosti, in sicer v smislu predstavljenih njenih treh dimenzij.

Tomšič tako navaja tri skupine dejavnikov, ki vplivajo na naravo politične ureditve in potencialno vzpostavitve stanja politične stabilnosti. In sicer, eksterne oz. družbene, internacionalne³⁰ in interne oz. politične. Prvi so del družbenega okolja političnega sistema, drugi izvirajo iz okolja sistema in so tako političnega kot nepolitičnega značaja, tretji pa predstavljajo intrinzične kvalitete političnega sistema. (Tomšič 2002, 59)

5.2.1 Eksterni dejavniki politične stabilnosti

Eksterni dejavniki politične stabilnosti so del družbenega okolja političnega sistema; torej ne sodijo v okvir političnega sistema, niso podvrženi njegovim principom delovanja – so eksterni glede na politični sistem. Mednje sodijo socio-ekonomski, kulturni in akcijski dejavniki.

V prvi vrsti gre za dejavnike, povezane s procesi na različnih družbenih področjih, ki so privedli do oblikovanja sodobnih družb – modernizacije. Pri tem gre predvsem za kombinacijo petih procesov (Andorka v Tomšič 2002, 60), ki so: strukturne spremembe, izboljšanje življenjskega standarda, razvoj sistema blaginje, demokratizacija političnega sistema ter oblikovanje civilnih vrlin, norm in vrednot. Med te procese pa, kot že navedeno, sodijo predvsem socio-ekonomski in kulturno-vrednotni dejavniki, narava družbenih razcepov ter akcijski potencial družbe.

Kot je bilo nakazano že v predhodnih poglavjih, je ključno vprašanje za diplomsko delo izpostavitve stopnje ekonomske razvitosti, saj slednjo lahko neposredno povežemo s konceptom socialnega partnerstva, kot bomo videli v nadaljevanju.

Socio-ekonomski dejavniki

Izmed socio-ekonomskih dejavnikov je torej ekonomski razvoj tisti, ki mu je treba posvetiti

³⁰ V diplomskem delu uporabljam termin mednarodni.

največ pozornosti. Ta je bil razlog za izrazito povečanje materialne blaginje, tako v primerjavi s stanjem na Zahodu pred stoletji kot s stanjem v večinskem delu nezahodnega sveta.

Uspešen ekonomski razvoj tako po mnenju mnogih avtorjev (Lipset 1994, Tomšič 2003, Toš in Bernik 2002) šteje za enega najpomembnejših dejavnikov politične demokratizacije. Proces demokratizacije je namreč praviloma sledil ekonomskemu razvoju, kar pomeni, da je do oblikovanja politične ureditve, skladne s kriteriji poliarhije, prišlo na stopnji relativne ekonomske razvitosti družb.

Hkrati se je treba zavedati, da je ekonomska razvitost vsekakor nujen, ne pa tudi zadosten pogoj. Bolj kot materialna blaginja je pomemben tudi tip ekonomske ureditve oz. principi, po katerih funkcionira ekonomija, iz česar izhaja tudi način delovanja ekonomskih akterjev in regulacija med njimi. Po mnenju mnogih političnih teoretikov (Moore, Skocpol, Lipset v Tomšič 2003, 37) je obstoj tržne ekonomije nujni pogoj za vzpostavitev demokracije. Ker industrijski kapitalizem temelji na oblikovanju in delovanju močnih in ekonomsko neodvisnih družbenih skupin, predvsem širokega srednjega razreda, naj bi njegov razvoj vodil v vedno večjo diferenciacijo družbe, s tem pa so možnosti za vzdrževanje oblastnega monopola določenih elit vse manjše, razlaga Berger (v Tomšič 2003, 37).

»Stanje, v katerem ima socialna struktura izrazito piramidno obliko, kar pomeni, da je na enem koncu velika večina siromašnih in deprivilegiranih, na drugem koncu pa ozek krog bogatih in močnih, zagotovo ne spodbuja demokratičnih odnosov, temelječih na avtonomiji in enakosti« (Tomšič 2002, 68).

Ekonomska razvitost tako predstavlja pogoj demokratizacije v primeru, ko privede do relativne razpršenosti družbenih resursov. Slednje vpliva na oblikovanje takšnih družbenih odnosov, kjer je tudi družbena moč razpršena med različne politične akterje. Poleg tega naj bi vplivala na oblikovanje drugih dejavnikov demokratizacije, kot so izobraženost prebivalstva, manj konfliktna narava družbenih razcepov in določene spremembe socialne strukture, tj. porast urbane populacije in krepitev srednjega sloja.

»Uspešen ekonomski razvoj in posledično visoka stopnja materialne blaginje oz. materialnega standarda se šteje za enega najpomembnejših dejavnikov politične demokratizacije, kar se praviloma dokazuje s primerom razvoja zahodnih družb« (Tomšič 2002, 66).³¹

³¹Trditev drži znotraj konteksta, obravnavanega v diplomskem delu, se pravi, ko izhajamo iz koncepta demokracije in koncepta politične stabilnosti, kot sta obravnavana v diplomskem delu. Tudi Tomšič (2002, 66) opozori na izjemo npr. Arabskega polotoka, kjer vlada pretežno visok materialni standard v kombinaciji z utečeno avtokracijo.

Kulturno-vrednotni dejavniki

Od začetkov raziskovanja demokracije se je dosti pozornosti posvečalo tudi različnim kulturno-vrednotnim dejavnikom, kot že omenjeno zgoraj.

Od prevladujočih kulturnih vzorcev v družbi naj bi bila po Lockhartu (v Tomšič 2002, 68) v veliki meri odvisna narava institucionalnih oblik. Obstajajo namreč vrednote, ki so bolj kompatibilne z demokratičnimi načeli kot druge. S tem mislimo na vrednote, ki temeljijo na avtonomiji posameznika, spoštovanju medsebojne različnosti in doseganju konsenza, utemeljenega na racionalni komunikaciji. Našteto nas privede do pojma politična kultura³². Participativna politična kultura, kot sta jo opredelila Almond in Verba (v Tomšič 2002, 69), ki ima za svojo osnovo avtonomnega in angažiranega državljana, naj bi bila najbolj kompatibilna z demokratično ureditvijo.

Družbeni razcepi

Naslednja skupina dejavnikov so družbeni razcepi. Ti naj bi najodločilneje determinirali politično življenje v določeni družbi. »Gre za različne oblike nasprotij, ki izhajajo iz socialnih, ekonomskih, etničnih, religijskih, ideoloških itd. razlik med posameznimi družbenimi skupinami. Ta nasprotja predstavljajo podlago za oblikovanje organiziranih političnih skupin in služijo javni artikulaciji njihovih nazorskih pogledov in usmeritev« (Tomšič 2002, 71). Vse to naj bi imelo vpliv na politično ureditev.

Na naravo družbenih razcepov po Tomšiču (2002, 71-72) vplivajo socialni, ekonomski in kulturni dejavniki. Prvi so povezani predvsem s socialno-ekonomsko strukturo, v kateri posamezne družbene skupine zasedajo različne položaje, katerih interesi so medsebojno protislovni. Kot primer navaja odnose med delodajalci in delojemalci v sistemu tržne ekonomije. Kulturni dejavniki pa so vezani predvsem na etnično in religijsko heterogenost ter stopnjo (ne)kompatibilnosti različnih vrednostnih usmeritev.³³

Do družbenih razcepov so pripeljali procesi, ki sem jih obravnavala zgoraj. Pri tem je zopet ključen ekonomski razvoj, ki je privedel do večje materialne blaginje ter s tem prispeval k blažitvi socialnih konfliktov. Ob pomanjkanju materialne blaginje so namreč možnosti za izbruhe nezadovoljstva in konfliktov večje. Prav ostri in nasilni izbruhi konfliktov pa predstavljajo nevarnost za politično stabilnost in življenje skupnosti na splošno. Lahko rečemo, da je bila trajna – vendar ne premočrtna – rast blaginje bistvena za zmanjšanje napetosti med družbenimi razredi. »Tako je oslabil radikalizem socialno šibkejših skupin,

³² Glej v: Tomšič (2002, 69).

³³ Ti za temo diplomskega dela niso relevantni, zato jim v nadaljevanju ne namenjam posebne pozornosti.

predvsem delavskega razreda, ki se je namesto za nasprotovanje obstoječi ureditvi večinsko odločil za uveljavljanje svojih interesov po institucionalno določenih poteh, prek političnega in sindikalnega organiziranja« (Tomšič 2002, 72).

Akcijski potencial družbe

Razvoj družbenega pluralizma predstavlja predpogoj obstoju političnega pluralizma, ki pa je eden glavnih tvorcev sodobne demokracije. Družbeni pluralizem razlagamo kot določeno družbeno dinamičnost v smislu številnih organiziranih skupin z različnih področij družbenega življenja in pestrosti njihovih organizacijskih oblik. Slednje pa je vezano na dejavnika, kot sta ekonomski razvoj in kulturni pluralizem. Zaradi njiju postane družbena struktura bolj kompleksna, posledica pa je tudi večja raznolikost družbenih interesov. Za politično demokratizacijo pa je nadalje potrebna njuna akcijska »nadgradnja«, kot to poimenuje Tomšič (2002, 73), se pravi obstoj raznolikih akterjev, ki zastopajo omenjene interese.

»Rečemo lahko, da je za vzpostavitev stabilne demokracije pomemben samoorganizacijski potencial družbe, se pravi sposobnost njenih posameznikov in skupin, da na organiziran način delujejo v javnosti« (Tomšič 2002, 73). To nas pripelje do pojma civilne družbe, pri čemer pa nas zanima zgolj demokratični potencial, ki izhaja iz določenega načina organiziranosti družbe.

Pri civilni družbi gre za (Barber v Tomšič 2002, 73) področje, ki se nahaja med sfero posameznikovega zasebnega oz. družinskega življenja in ekonomske produkcije na eni strani ter sfero države in njenih institucij na drugi strani, ter predstavlja t.i. posredniško področje med oblastjo in trgom. V civilnodružbeno sfero tako spadajo formalne in neformalne organizacije, ki zastopajo številne interese z različnih področij človekovega delovanja, iz česar so izvzete ekonomske organizacije usmerjene k profitu.

Civilna družba torej na eni strani predstavlja prostor družbene artikulacije, na drugi pa je sama akter družbenega delovanja. S kanaliziranjem različnih družbenih aktivnosti v sfero javnega odločanja pa posledično prispeva k vzpostavljanju in krepitvi demokracije.

5.2.2 Mednarodni dejavniki politične stabilnosti

Med mednarodne dejavnike štejemo tiste, ki tvorijo mednarodno regulativno-institucionalni okvir, znotraj katerega se nahaja določena družba. Ti dejavniki so zunanji tako glede na politični sistem kot tudi na državo oz. družbo kot celoto. Principi, na katerih temeljijo, se

razlikujejo glede na funkcionalno področje družbe, na katerega so vezani.

V zgodovini se je kot najpogostejši zunanji vpliv na politično dogajanje v določeni politični enoti pojavljala vojna, medtem ko je danes spekter zunanjih vplivov, se pravi dejavnikov, ki prihajajo iz internacionalnega okolja, neprimerljivo širši. Razvoj sodobnih družb je terjal vse večjo mednarodno prepletenost in odvisnost.

Oblike teh dejavnikov, ki vplivajo na naravo političnega sistema določene države, so dandanes raznovrstne, Tomšič (2002, 76) pa kot najpomembnejše navaja tri tipe, in sicer politične, kulturne in ekonomske dejavnike. Pri tem kot najbolj eksplicitne izdvaja politične, saj gre za dejavnike, ki delujejo na podlagi določenih principov, ki so lastni področju politike kot takemu, in jih je do neke mere mogoče prenašati med različnimi prostorsko-političnimi enotami. Tu gre predvsem za vlogo, ki jo igra mednarodna regulativa in pa razne mednarodne organizacije. Naraščajoča medsebojna odvisnost namreč zahteva vedno obsežnejšo in natančnejšo regulacijo mednarodnih odnosov.

5.2.3 Interni dejavniki politične stabilnosti

Interni dejavniki so tisti, ki odredajo delovanje samega političnega sistema. Izhajajo iz notranje logike njegovega delovanja oz. njegovih različnih sestavin. Kot politični sistem oz. politično ureditev Tomšič (2002, 80) označi »/.../ strukturiran sklop institucionaliziranih vlog, njihovih nosilcev in vedenjskih vzorcev in praks, usmerjenih v oblikovanje in izvrševanje ciljev skupnosti«. Pri tem opozarja, da meje političnega sistema niso fiksne, ampak imamo opraviti s spremembami v njegovem ustroju, slednje pa so odvisne od dogajanja na ostalih družbenih področjih in v politiki sami.

V procesu delovanja političnega sistema govorimo o input in output dimenziji politike.³⁴ Ko se ukvarjamo z analizo internih dejavnikov sta pomembni obe. Pri tem moramo na eni strani upoštevati institucionalno zgradbo političnega sistema, na drugi pa njegove akterje, saj predstavljajo njegovo gonilno silo.

Pri analizi dejavnikov politične stabilnosti pa je treba na koncu povedati, da stanje politične stabilnosti, kot je opredeljeno v tem poglavju, ni zgolj rezultanta različnih kulturnih, socialnih in ekonomskih silnic, temveč tudi lastnosti in dinamike samega političnega sistema.

³⁴ Glej v: Tomšič (2002, 80).

6 PRIMERA SOCIALNIH PARTNERSTEV

V nadaljevanju sledi osnovna predstavitev dveh sistemov socialnega partnerstva: Slovenije in Avstrije, kar nam bo pomagalo razumeti celoten koncept in njegovo povezavo z demokratičnimi komponentami oz. vplivom nanje.

6.1 Korporativizem na Slovenskem

Do začetka 90. let dvajsetega stoletja se je socialno partnerstvo razvijalo predvsem v razvitih državah Zahodne Evrope. Kasneje pa so se njegove ideje preselile tudi v države Srednje in Vzhodne Evrope.

Tako so se tudi v Sloveniji industrijski odnosi začeli razvijati relativno zgodaj po začetku procesa industrializacije, kar je vidno predvsem v pestrem razvoju sindikalnega gibanja. Ideje socialnega partnerstva so v Sloveniji vzniknile hkrati s spremembami v gospodarskem in političnem sistemu.

6.1.1 Razvoj korporativizma na slovenskih tleh

V slovenski politiki in politični misli je bil korporativizem že dokaj močno zastopan v 20. stoletju. Njegove prvine so bile zaznavne v krekovskem gibanju, sledile so teoretske razprave, njegovi pravi zametki pa so se pojavili v socialistični Sloveniji. »Korporativni duh je slovensko politiko torej obvladoval celotno dvajseto stoletje. Zaradi svetovnega političnega konsenza, ki je bil po drugi svetovni vojni utemeljen na antifašizmu, fašizem pa se je enačil s korporativizmom, je bilo o korporativizmu javno prepovedano govoriti« (Lukšič 1994a, 195). Začetke slovenskega korporativizma so močno zaznamovale papeške enciklike, zato so bile te ideje sprva najmočnejše zastopane v katoliškem taboru³⁵. Slovenski duhovnik in politik Janez Evangelist Krek je izhajajoč iz slednjih v letu 1981 ustanovil obsežno vseslovensko gibanje, ki je stremelo k reševanju socialnega vprašanja. Primarno se je gibanje ukvarjalo z zaščito slovenskega kmeta in deloma tudi industrijskega delavstva. Krek je tako ustanavljal kmetijske zadruge, izobraževalne organizacije, delavska društva, nenazadnje tudi stavbno društvo, ki je skrbelo za izgradnjo stanovanj. Krekovsko gibanje je zajemalo politične, ekonomske in druge

³⁵Razvoj korporativizma na Slovenskem glej v: Lukšič (1994a).

cilje katoliške cerkve, bilo je celovito gibanje, ki je nedeljivo skrbelo za narodno telo in duha. (Lukšič 1994a, 196)

Kot temeljne elemente slovenskega korporativizma med obema vojnama Lukšič navaja (1994a, 196-197):

1. funkcionalno predstavništvo interesov
2. zapostavljanje demokratičnega načela »en človek, en glas« (»one man, one vote«)
3. kritiko političnega parlamentarizma ter utemeljevanje stanovske ureditve ali drugega zbora funkcionalnih interesov
4. kritiko strankarskega sistema in hkrati utemeljevanje nestrankarske organizacije države
5. kritiko demokratičnega načela večine ter utemeljevanje načela avtonomije socialnih subjektov
6. poudarjanje nacionalne komponente politike
7. utemeljevanje deetatizacije in decentralizacije države.

Razvoj korporativizma se nadaljuje z ustavnim zakonom FLRJ iz leta 1953, ko je ta (le) na zvezni ravni uvedel Zbor proizvajalcev kot drugi zbor skupščine. Slednjega so volili proizvajalci, ki so delali v proizvodnji, prevozništvu in trgovini in sicer v razmerju en poslanec na 70.000 proizvajalcev. Nadalje pa je leta 1963 ustava vpeljala zbore funkcionalnega predstavnštva od občinskega do zveznega nivoja. (Lukšič 1994a, 197)

Bibič (v Lukšič 1994a, 197) je tako mnenja, da je tedanje samoupravljanje vzpostavilo nek nov odnos med državo in družbo, saj je povežalo sfero upravljanja dela s sfero upravljanja družbe. Anatomija konkretnih interesov se je iz delovne družbe prezrcalila v strukturo države, ki je začela izginjati kot politična država. »Ta poteza preraščanja razmerij med civilno družbo in državo, pri čemer sta obe sferi izgubili svojo lastno identiteto in pomen, je kazala korporativno naravo socializma na Slovenskem« (Lukšič 1994a, 197).

Popolnoma je bil korporativni sistem na Slovenskem legaliziran z ustavo iz leta 1974, teoretsko ozadje pa so mu ponudile Kardeljeve Smeri razvoja iz leta 1977.

Pri Kardelju (v Lukšič 1994a, 198) je »temeljni subjekt politike skupina, skupnost interesov. /.../ Med skupinami ne poteka tekmovanje za oblast, temveč se med seboj dogovarjajo, sporazumevajo, usklajujejo svoje interese«. Kardelj s tem zavrača načelo liberalne demokracije, t.j. splošne in enake volitve kot načelo legitimiranja demokratične predstavniške oblasti. Namesto tega se zavzema za interese delovnega človeka. Na tem mestu

prepoznavamo skladnost njegovih idej s korporativizmom, saj gradi na funkcionalnem predstavništvu. Slednje in pa kritika pluralizma postavlja Kardelja v sredo korporativističnih koncepcij države. (Lukšič 1994a, 198)

V ospredju je pri Kardelju (v Lukšič 1994a, 200) razredni problem. Kljub temu je samoupravni pluralizem skonstruiral na takšen način, da bi bil sposoben zagotavljati stabilnost vseh skupnosti, če ne celo reševati konfliktov med njimi. »Politični sistem je zagotavljal visoko stopnjo stabilnosti tudi s pomočjo represivnih aparatov in s sistematičnim izločanjem od skrbno varovanega konsenza odstopajočih posameznikov« (Lukšič 1994a, 200). Kardeljeva zastavitev je tako delovala zelo stabilizirajoče, stabilnost pa se je imenovala socializem.

»Korporativizem kot izredno stabilen sistem je bil najbolj primeren za graditev porevolucionarne skupnosti z naslovom socializem v eni državi« (Lukšič 1994a, 201). Premogel je znatne demokratske deficite, zato se je lahko opravičeval le z vsebino.

Ustava iz leta 1974 je legalizirala korporativni sistem, kot ga je zastavil Kardelj. Ta institucionalna ureditev je vsebovala trozborno skupščino na občinski in republiški ravni ter dvozborna na zvezni ravni. Sestavljene so bile po načelu funkcionalnega in posrednega predstavništva. Tako je Zbor združenega dela zastopal interese dela in kapitala skozi upravljajoče delavce, Zbor krajevnih skupnosti je bil predstavnik interesov teritorialnih skupnosti, Družbenopolitični zbor pa je bil posrednik interesov skupnosti mladih, skupnosti borcev, sindikatov itd.³⁶ Sistem je bil institucionalno zastavljen tako, da je prednost dajal vsebini in funkcionalnim interesom oz. interesom prizadetih. Nosilci predstavništva so bile delegacije. V politični sistem pa so bile vključene tudi verske skupnosti in sicer prek posebne komisije. Posebno mesto so zavzele samoupravne interesne skupnosti, ki so zbirale posebne področne interese, jih oblikovale kot politike ter jih tudi izvajale avtonomno in neodvisno od države. (Lukšič 1994a, 201-202).

Ustava je uvedla institut samoupravnega sporazumevanja in družbenega dogovarjanja med skupnostmi, ki je temeljilo na zahtevi po odgovornosti, vestnosti in drugih visoko moralnih zapovedih. Navedeno je izpodrinilo tržni mehanizem in državno regulativo. (Lukšič 1994a, 202)

Ta poenostavljen opis nam daje grobo sliko o tripartitnem sistemu usklajevanja oz. reguliranja številnih interesov, ki ga lahko označimo kot formalni začetek korporativnega urejanja interesov na Slovenskem.

³⁶ Podrobno o tem glej v: Lukšič (1994a, 201-203).

6.1.2 Sodobni korporativizem na Slovenskem v obliki socialnega partnerstva

Z redefinicijo gospodarske politike v začetku devetdesetih let so bili tudi pri nas ustvarjeni pogoji za razvoj socialnega dialoga zahodnega tipa. Bipartitni socialni dialog na ravni države teče že od leta 1990, ko so delojemalci in delodajalci sklenili prvo kolektivno pogodbo, prav tako se je takrat začel razvoj tripartizma. Začelo se je s pobudo skupine ekonomskih strokovnjakov za sklenitev socialnega sporazuma, s katerim naj bi se opredelile glavne politike na evropsko-socialnem področju. To naj bi zagotovilo uravnotežen prenos bremen na prehodu v ekonomsko-socialno državo. Pogajanja so tekla več let, njihov rezultat pa je bil dogovor o politiki plač za leto 1994.

Prvo obdobje socialnega dialoga v Sloveniji je zaznamovala (pre)velika različnost interesov sodelujočih – vlade, zbornic, sindikatov. »Prav to, da socialni sporazum ni bil sklenjen, kaže na to, da razmere niso bile zrele za sklenitev socialnega sporazuma, pa tudi položaj vlade in posameznih socialnih partnerjev ni omogočal sklenitve socialnega sporazuma« (Miklič v Vodovnik 1998a, 24). Predlogi in zahteve vseh treh strani so bile preveč razhajajoče.

Kot poseben rezultat teh pogajanj pa je sledila ustanovitev ekonomsko-socialnega sveta kot stalnega telesa za medsebojna posvetovanja in usklajevanja interesov vlade in socialnih partnerjev.

6.1.3 Ekonomsko-socialni svet

Ekonomsko-socialni svet³⁷ je tripartitni organ socialnih partnerjev in Vlade Republike Slovenije, ustanovljen z namenom obravnavanja vprašanj in ukrepov, ki se nanašajo na ekonomsko in socialno politiko, in drugih vprašanj, ki zadevajo posebna področja dogovarjanja partnerjev. Hkrati spremlja stanje na ekonomskih in socialnih področjih, ga obravnava ter oblikuje stališča in predloge v zvezi s temi področji in področji, ki imajo širok pomen za vse tri partnerje.

Njegove odločitve zavezujejo organe in delovna telesa vseh treh partnerjev – predstavnikov delodajalcev, delojemalcev in vlade – sprejeti pa morajo biti konsenzualno.

³⁷ V nadaljevanju: ESS.

Namen in področja delovanja

ESS deluje kot posvetovalni forum glede vprašanj ekonomske in socialne politike ter sodeluje pri oblikovanju, vpeljevanju in spreminjanju socialnega sporazuma. Pripravlja pobude, predloge, priporočila in poročila za Vlado, Državni zbor in Državni svet RS.³⁸

Do danes je ESS največ pozornosti posvečal sistemu in politiki plač v povezavi s fiskalno, davčno, gospodarsko in socialno politiko države. Pomembno vlogo je odigral tudi pri uspešni implementaciji osnovnih ekonomskih in socialnih reform v procesu tranzicije, v procesu vključevanja Slovenije v EU ter pri integraciji v mednarodni ekonomski prostor. Navsezadnje pa je pripomogel tudi h krepitvi socialne pravičnosti in socialnega miru, ki sta ključna za socialno-ekonomski razvoj države.

Temeljna področja delovanja ESS so predvsem socialni sporazum, socialne pravice in pravice iz obveznega zavarovanja, kot so pokojnine, invalidnine, socialne pomoči, nadomestila in drugo, problematika zaposlovanja in delovnih razmerij, sistem kolektivnega dogovarjanja, cene in davki, ekonomski sistem in ekonomska politika, pravna varnost, sodelovanje z Mednarodno organizacijo dela in Svetom Evrope ter sorodnimi institucijami v Evropski uniji in v državah članicah Evropske unije, soupravljanje delavcev, sindikalne pravice in svoboščine. (Pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta 2007, 1)

Poleg področij, ki zadevajo tripartitno sporazumevanje, lahko ESS obravnava tudi druge zadeve, ki niso predmet tripartitnega sporazumevanja, se pa nanašajo na področje ekonomsko-socialnih zadev.

ESS tako v okviru svojega delovanja sodeluje pri pripravi zakonodaje ter daje mnenja in priporočila v zvezi z njo, daje pobude za sprejem novih ali spremembe veljavnih zakonov, oblikuje stališča in mnenja k delovnim gradivom, osnutkom in predlogom uredb, odredb in zakonov, oblikuje stališča in mnenja k proračunskemu memorandumu in državnemu proračunu.

Svoje predloge, priporočila in mnenja ESS posreduje Državnemu zboru, Državnemu svetu ter strokovni in širši javnosti.

Sestava in organiziranost

Tripartitna sestava ESS odraža enakopravno zastopanost treh partnerjev: predstavnikov delojemalcev, delodajalcev in vlade.³⁹

³⁸ Podrobneje glej v: Pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta (2007).

³⁹ Podrobneje glej v: Pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta (2007).

Vsak od partnerjev imenuje svoje predstavnike v ESS, pri čemer ima lahko največ 8 članov, od katerih ima lahko vsak tudi svojega namestnika.

Predstavnike delojemalcev imenujejo reprezentativne zveze in konfederacije sindikatov za območje države, in sicer vsaka reprezentativna zveza ali konfederacija najmanj enega člana, predstavnike delodajalcev pa združenja delodajalcev in zbornice, ki delujejo na območju države. Sestava predstavnikov vsakega od partnerjev mora zagotavljati zastopanje interesov vsakega partnerja, ki je udeležen v tripartitnem socialnem dogovarjanju.

Predsednika in njegovega namestnika imenuje ESS izmed svojih članov ali namestnikov, tako da ima vsak od partnerjev enoletni predsedniški in namestniški mandat. Znotraj posameznega partnerja pa se člani lahko dogovorijo za delitev enoletnega mandata na posamezne krajše mandate. Predsednik in njegov namestnik sta v vsakem mandatu iz iste partnerske skupine. Sekretarja ESS se imenuje na predlog katerega koli partnerja. Slednji ni član ESS in ima status uradnika. (Pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta 2007, 1)

Strokovno službo ESS organizira vlada, ki zagotovi tudi ustrezne pogoje za delo. Z namenom priprave strokovnih podlag za odločanje v ESS lahko le-ta ustanovi stalne ali občasne strokovne skupine, ki so praviloma sestavljene iz vrst neodvisnih strokovnjakov.

Predstavniki delodajalcev v Sloveniji so trenutno Združenje delodajalcev Slovenije, Gospodarska zbornica Slovenije, Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije, Združenje delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije in Trgovinska zbornica Slovenije.

Delojemalce pa zastopajo Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, Konfederacija sindikatov Pergam Slovenije, Konfederacija sindikatov 90 Slovenije, Neodvisnost KNSS, (Konfederacija novih sindikatov Slovenije), Slovenska zveza sindikatov Alternativa, Zveza delavskih sindikatov Slovenije – Solidarnost in Konfederacija sindikatov javnega sektorja Slovenije.⁴⁰

Iz zgornjega pregleda je razviden postopen razvoj interesnega predstavništva, ki danes rezultira v številnih predstavnikih. Dileme, ki se pri tem pojavljajo, pa bodo predstavljene v nadaljevanju oz. v sintezi diplomskega dela.

6.1.4 Socialno partnerstvo danes

Družbenorazvojni cilj, ki sledi iz Socialnega sporazuma sklenjenega za obdobje 2007-2009 je izboljšanje kakovosti življenja in blaginja vseh posameznic in posameznikov, merjena s

⁴⁰ Glej: Socialni dialog v Sloveniji.

kazalniki človekovega razvoja, zdravja, socialnih tveganj, družbene povezanosti, vključenosti in zaupanja. Socialni sporazum je sklenjen kot nadaljevanje in nadgradnja Socialnega sporazuma za obdobje 2003-2005, ki je pozitivno vplival na doseganje v tem obdobju postavljenih razvojnih ciljev, usmerjenih tudi v zagotavljanje stabilnih razmer med vključevanjem Slovenije v EU.

Podpisniki so se zavezali k prizadevanju za ekonomsko, socialno in okoljsko uravnotežen razvoj ter si zastavili naslednje cilje (Socialni sporazum za obdobje 2007-2009):

1. hitrejši gospodarski razvoj in dinamična gospodarska rast, ki bo omogočila odpiranje delovnih mest in hitrejši napredek manj razvitih okolij, ter stabilne gospodarske razmere, temelječe na censi stabilnosti, uravnoteženih dohodkovnih razmerjih, zniževanju javnofinančnega primanjkljaja in javne porabe ter dolgoročno zdržnih javnih financah;
2. izboljšanje blaginje in kakovosti življenja prebivalcev ter izboljšanje materialnega položaja zaposlenih, ki bo temeljilo na spodbudni, družbeno pravični in ekonomsko utemeljeni dohodkovni politiki;
3. povečana konkurenčnost slovenskega gospodarstva, ki zahteva spodbudnejše in podjetništvu prijaznejše poslovno okolje, naložbe v raziskave in razvoj, izdelke in storitve z visoko dodano vrednostjo ter ustrežnejše vrednotenje znanja, podjetništva in inovativnosti;
4. uravnotežen socialni razvoj, izboljšanje socialne varnosti in zmanjšanje socialnega tveganja za najranljivejše skupine.

Dejavnosti za doseganje zastavljenih ciljev so določene po naslednjih področjih: 1) obvladovanje inflacije in politika cen, 2) javne finance, 3) socialni dialog, 4) davčni sistem, 5) spodbujanje hitrejšega tehnološkega razvoja in povečanje naložb v raziskave v gospodarstvu, 6) konkurenčno gospodarstvo in hitrejša gospodarska rast, 7) zaposlovanje in trg dela, 8) plače, 9) varnost in zdravje pri delu, 10) izboljšanje kakovosti izobraževanja in spodbujanje vseživljenjskega učenja, 11) soupravljanje, 12) usklajevanje poklicnih in družinskih obveznosti, 13) stanovanjska politika, 14) zdravstveno varstvo in zdravstveno zavarovanje, 15) socialna varnost, 16) pokojninsko in invalidsko zavarovanje, 17) zagotavljanje enakih možnosti in spoštovanje različnosti, 18) pravna varnost in 19) družbena odgovornost podjetij.⁴¹

V Sloveniji je socialno partnerstvo s svojimi nastavki prisotno že dobro desetletje. Po

⁴¹ Glej: Socialni sporazum za obdobje 2007-2009.

pregledu socialnega sporazuma za obdobje 2007-2009 bi lahko rekli, da imamo opraviti z kvalitetno razdelanimi politikami socialno-ekonomskega področja. Kljub temu pa Kopačeva (Kopač 2009) opozarja na naslednje. Pomembno pri socialnem partnerstvu je, da se zavedamo, da ne gre le za način vključevanja različnih interesov, ampak je pomembno tudi, na kakšen način so ti vključeni in na kakšen način se sprejemajo odločitve. Socialno partnerstvo tako ne sme biti samo sebi namen, ni dovolj, da obstaja, temveč je bistvena vsebina, bistven je način njegovega funkcioniranja.

V Sloveniji se vsi strinjamo, da je socialno partnerstvo pomembno. Problem pa je v predstavi, kaj socialni dialog je in kaj naj bi bil njegov rezultat. Gre za to, da se upoštevajo različni interesi, vendar se ve, da je na koncu vlada kot izvršilna veja oblasti tista, ki je odgovorna za sprejemanje odločitev – navsezadnje je na njej, da piše zakone. Ni pa to argument, da se socialnih partnerjev ne upošteva. Pomembno je, da se odkrito pogovarja. Gre za raven zaupanja, v Sloveniji pa ta po mojem mnenju še ni zadostna. (Kopač 2009)

6.2 Avstrijsko socialno partnerstvo

Avstrijo danes navajamo kot enega najbolj izrazitih primerov korporativne ureditve. Svojo ureditev je poimenovala Sozialpartnerschaft⁴².

Gre za dogovore predvsem na področju ekonomskih in socialnih politik in sicer, kot že rečeno, med predstavniki interesov dela, kapitala in države. Vsak izmed navedenih interesnih zastopnikov se mora, da bi se dosegel nek dogovor, odreči delu teh interesov, kar pripelje do vzpostavitve nekakšne oblike ravnotežja moči. Dogovor, ki je dosežen na podlagi kolektivnih pogajanj, stremi k cilju, ki je pojmovan kot splošno dobro.

Vzorec socialnega partnerstva tako učinkuje na makroravni politike – prvenstveno na področjih dohodkovne, gospodarske, socialne politike in politike trga delovne sile.

6.2.1 Pogojenost avstrijskega socialnega partnerstva z zgodovinskimi okoliščinami

Že v času prve svetovne vojne so se v Avstriji pojavljali zametki oblike sodelovanja delavskih

⁴² Socialno partnerstvo.

združenj pri oblikovanju nekaterih javnih politik. Po vojni se je položaj dela utrdil še bolj, ustanovljena je bila tudi delavska zbornica, po podjetjih pa so že nastajali delavski sveti. Pomembno vlogo pri razvoju takšne korporativne ureditve je imela tudi avstrijska socialna demokracija, ki je slovela po svoji izredni organizaciji in moči. Ideološko je bila slednja podprta z »avstro-marksizmom«, ta pa je predstavljal vsesplošno kritiko komunizma. To nas privede do pomembnega dejstva, da v Avstriji za komunizem dejansko nikoli ni bilo prostora, kar bi lahko označili za eno izmed predpostavk zgodnjega oblikovanja korporativizma. (Haller 1997, 264-267)

Za avstrijski politični prostor je bila do druge svetovne vojne značilna cepitev na delavski, socialnodemokratski ter buržoazni, krščanskodemokratski tabor. Prvi je doživel vzpon slabo desetletje po vojni ter tako napovedal prehod v socializem. V državi je vladala gospodarska kriza, velika brezposelnost, zaradi česar se je med dvema taboroma vnel oster konflikt, ki je prešel v državljansko vojno. Po neuspešnem (ne)prehodu v socializem je prišlo do prepovedi delovanja socialne demokracije. Sledila je okupacija Avstrije s strani nacistične Nemčije.

Po zlomu nacizma sta oba tabora spoznala svoje napake ter se soglasno odpovedala konfrontacijskim medsebojnim odnosom. Usmerila sta se na sodelovanje, preoblikovala svoje predstave o ureditvi družbe, ki bi temeljila na korporativizmu. S tem je postala konsocialna politika vodilno načelo Avstrije, spodbujanje gospodarske rasti in zaposlovanja pa prevladujoča cilja avstrijskega socialnega partnerstva. Slednje je tako kot specifičen vzorec posredovanja interesov in interesne politike začelo graditi svoje temelje po letu 1945. (Haller 1997, 264-267)

6.2.2 Razvoj avstrijskega socialnega partnerstva

50. in 60. leta so pomenila začetek interesne politike sodelovanja in usklajevanja. Med leti 1947 in 1951, ki so zaznamovana kot obdobje obnove, je slednja prišla do izraza v petih sporazumih o cenah in plačah. Ti so bili že konkreten kazalnik socialnopartnerskega vzorca, čeprav splošne podpore niso doživeli. Pomembno je omeniti, da so bila ta začetna telesa usklajevanja interesnih politik postavljena le za določen čas. Kljub temu, da je bila Paritetna komisija, zastavljena kot instrument sodelovanja in usklajevanja, ustanovljena za določen čas, pa je v naslednjih letih sledila vse večja stalnost njenega delovanja. (Pelinka 1991, 197)

Tudi od 60. let naprej je razvoj potekal v znamenju velike kontinuitete in solidarnosti. Obdobje so zaznamovali prehod od koalicijske vlade dveh največjih strank k enostrankarskim

vladam, razhajanja interesov, prisotnih je bilo vedno več ekonomskih in socialnih problemov, a kljub temu se je sistem socialnega partnerstva obdržal. Stopnja vpliva usklajevanja je bila vse do skoraj 80. let visoka. Nadalje razvoj socialnega partnerstva ni imel več enotnih potez. Sledilo je obdobje v znamenju nestrinjanja znotraj tripartitne ureditve. Od 70. let dalje je bil opazen večji vpliv političnih strank v političnih procesih oblikovanja vladnih politik. (Lukšič 1994a, 188)

Zgoraj opisana obdobja podajajo le kratko predstavitev ključnih dogodkov in smernic za razvoj socialnega partnerstva. Po 70. letih je sledilo še veliko sprememb, najbolj jasno je bilo to vidno v 90. letih. Kljub temu pa ta sistem uspešno deluje še danes.

Med teoretiki je razširjeno prepričanje, da so značilnosti avstrijskega sistema po letu 1945 predstavljale nujne predpogoje za politiko sodelovanja in usklajevanja, in kar je pomembneje, jo obenem podpirale. Pri tem so mišljene predvsem visoka stopnja koncentracije in centralizacije ter politična privilegiranost temeljnih združenj, ki so bila vključena v sistem socialnega partnerstva, kar so s časom utrdili tudi po pravno formalni poti.

6.2.3 Paritetna komisija za vprašanja plač in cen

Že od leta 1948 so sindikati ter poslovni svet sodelovali pri vprašanjih (natančneje omejevanju) plač in cen. Leta 1957 pa se je ta oblika sodelovanja formalizirala – osnovana je bila Paritetna komisija za vprašanja plač in cen⁴³.

Ta komisija še danes predstavlja bistvo avstrijskega socialnega partnerstva.⁴⁴ Pri svojem delovanju razpolaga s štirimi pododbori.⁴⁵ V kolikor ti niso uspešni pri reševanju obravnavanih vprašanj, je naloga komisije, da jim pri tem pomaga. Takšno sodelovanje temelji na principu prostovoljnosti, saj akterji pri svojem delovanju niso zakonsko obvezani, nadalje na principu soglasja, saj ni možno zaobiti (za življenje pomembne) interese določene skupine ter na principu nejavnega posvetovanja in reševanja vprašanj. Slednje načelo je bilo, seveda, pogosto jabolko spora in označeno kot nedemokratično, vendar je ta način edini, ki zagotavlja pripravljenost akterjev za sodelovanje. (Pelinka 1991, 200)

⁴³ Paritätische Kommission für Preis- und Lohnfragen.

⁴⁴ V prvi liniji pripadajo komisiji zastopniki štirih velikih interesnih združenj (Avstrijska sindikalna zveza, Zbornica za delo in nameščence, Zvezna gospodarska zbornica in Predsedniška konferenca kmetijskih zbornic), nadalje kot predstavniki vlade zvezni kancler, zvezni minister za gospodarske zadeve, zvezni minister za delo in socialo ter zvezni minister za kmetijstvo in gospodarstvo.

⁴⁵ Pododbor za plače, pododbor za cene, sosvet za gospodarska in socialna vprašanja, pododbor za mednarodna vprašanja.

Pri svojem delovanju je komisija neodvisna od vlade in parlamenta ter prisega na štiri načela. Načelo neformalnosti pomeni, da socialno partnerstvo ni zakonsko regulirano. Načelo intimnosti dela Paritetne komisije zagotavlja končno dogovarjanje v okviru malega števila predstavnikov velikih taborov. Centralizacija ji zagotavlja pomembno soglasje vrhov organizacij. Prepletanje pa pomeni, da imajo številni funkcionarji več funkcij. Tako nekateri nastopajo sočasno kot predstavniki države ter združenj.

Pridevnik paritetna se nanaša na zastopanost akterjev. Ta komisija predstavlja osnovni organ avtonomije sistema socialnega partnerstva v razmerju do odločevalskih mehanizmov organov parlamentarizma in je s svojim delovanjem skozi čas bistveno pripomogla k avstrijskemu socialnemu miru.

6.2.4 Akterji avstrijskega socialnega partnerstva

Akterje avstrijskega socialnega partnerstva delimo na predstavnike interesov, ki so določeni z zakonom, ter na prostovoljne interesne zastopnike.

Prvo skupino tvorita Zbornica za delo in nameščence⁴⁶, Zvezna gospodarska zbornica⁴⁷ in Predsedniška konferenca kmetijskih zbornic⁴⁸. Najpomembnejši akter druge skupine pa je Avstrijska sindikalna zveza⁴⁹.

Vsaka izmed zbornic pokriva določene interese. Organizirane so v sklopu deželnih oz. pokrajinskih zbornic.⁵⁰

Četrto in zelo specifično združenje teh prepletenih odnosov pa predstavlja Zveza avstrijskih sindikatov oz. Avstrijska sindikalna zveza. Utemeljena je bila že leta 1945 kot zastopnik zanimanj in interesov vseh delavcev in nameščencev neodvisno od političnih strank, čeprav v njej dominirajo avstrijski socialni demokrati. Interno je to sindikalno združenje organizirano v osem podsindikatov, ki zastopajo različna področja ter različne interese. Uprava je organizirana po frakcijah, te pa so tesno povezane s političnimi strankami. Člani tega združenja lahko postanejo tako zaposleni kot brezposelni, nameščenci in študenti. Zveza avstrijskih sindikatov zastopa interese svojih članov v primerih sklepanja kolektivnih pogodb za zaposlene, zavzemajo se za zakonska pravila ter tako sodelujejo v procesih socialnega

⁴⁶ Kammer für Arbeiter und Angestellte.

⁴⁷ Wirtschaftskammer Österreich.

⁴⁸ Präsidentenkonferenz der Landwirtschaftskammer.

⁴⁹ Österreichischer Gewerkschaftsbund – ÖGB.

⁵⁰ Podrobno o tem glej v: Nick in Pelinka (1982), Karlhofer in Tálos (2005).

partnerstva. Ostale funkcije pa so vezane na pomoč pri izobraževanju članov zveze, pomoč pri kulturnem delu, pri stavkah in navsezadnje pri pravnih vprašanjih. (Nick in Pelinka 1982)

Če povzamem: našeta štiri združenja realizirajo svoje cilje skozi paritetno komisijo. Povezana so s političnimi strankami, ki imajo ključno vlogo, saj preko njih lahko predstavniki združenj vstopajo v parlament. Delojemalci so tako povezani s stranko socialnih demokratov (kar je za pričakovati), delodajalci pa z ljudsko stranko. Takšna povezava omogoča neposredne oblike sodelovanja, pri čemer stranke odigrajo vlogo posrednika. Tako lahko govorimo o nekakšni vrsti prekrivanja združenj in strank, saj so tudi združenja zastopana v strankah.

Glede odločanja je treba tako izpostaviti, da v sistemu socialnega partnerstva prihaja najprej do nekakšnih okvirno oblikovanih predhodnih odločitev, in sicer na ravni pododborov, nadalje do neformalnih odločitev, ki se sprejemajo med predsedniki opisanih štirih združenj, ter šele nato do formalnih odločitev, ki se sprejmejo v okviru paritetne komisije.

Predpostavka za socialno partnerstvo je uravnoteženo sodelovanje temeljnih gospodarskih združenj. Tako stran delojemalcev kot stran delodajalcev morata nastopiti homogeno. Za takšen nastop sta zaslužna monopol posameznih združenj nad organizacijo interesov in prav tako visoka centralizacija slednjih. Ta nadalje zahteva visoko stopnjo organiziranosti, kar pomeni predvsem delitev pristojnosti med posamezne člene združenja. Vsekakor pa bi bila naša predstava o tem, da socialno partnerstvo prežema vsa področja politike, absolutno napačna, saj za področja politike, kot so pravosodje, izobraževanje ter umetnost ali znanost in raziskovanje, velja manjši pomen delovanja združenj.

6.2.5 Prednosti in slabosti avstrijskega socialnega partnerstva

»Če hočemo politični ali družbeni sistem stabilizirati, moramo biti prepričani, da je sistem najboljši ali vsaj najboljši možen. Če pa smo prepričani, da politični ali družbeni sistem ni najboljši, ampak nasprotno slab, ga je treba spremeniti«, pravi Pelinka (1991, 202). Za uresničitev tega cilja pa konsociativna demokracija ni učinkovita. Avstrijski model je tako model konservativcev in zmernih reformistov, ni pa model za reakcionarje ali revolucionarje, navaja kot slabost avstrijskega socialnega partnerstva Pelinka.

Med glavnimi družbenimi skupinami mora vladati stabilno soglasje, kateremu ne sme

nasprotovati nobena pomembna skupina. Organizacije vseh skupin morajo biti močno koncentrirane in vsako od njih mora zastopati samo ena institucija. Skupine pritiska in stranke morajo biti medsebojno tesno povezane, saj v nasprotnem primeru avstrijska parakoalicija (kot jo poimenuje Pelinka) ne bi delovala. Pomembno je, da vse glavne skupine (še posebej tiste iz vrst politične elite) sprejmejo socialni status quo. Obe strani, tako delodajalci kot delojemalci morajo biti naklonjeni zmernemu političnemu stilu, se pravi »/.../ »mirni kompeticiji, »mirni razredni vojni« ali »vojni razredov kot procesu pogajanja« – namesto neomejeni tekmovalnosti ali razredni vojni v klasičnem pomenu«, je prepričan Pelinka (1991, 202).

Za gospodarstvo je nadalje nujno, da kapitalistični in socialistični elementi sestavljajo tip »mešanega gospodarstva« in da ekonomske razmere zagotavljajo ustrezno socialno varnost veliki večini prebivalstva. Vloga, ki jo ima država v gospodarstvu, zmanjšuje konflikt med delodajalci in zaposlenimi, ker delavci enačijo demokratično državo s svojo lasno državo. Tudi visoko razvit sistem skrbstva blaži osnovni konflikt med kapitalom in delom, saj zmanjšuje razlike med razredi. Takšen tip gospodarstva morajo sprejeti vse glavne interesne skupine; obe strani morata sprejeti obstoječi politični sistem, tako socialni sistem kot trenutno razporeditev dohodka.

Če se navežemo na navedeno: obe strani se morata odreči kakršnim koli političnim inovacijam, opozarja Pelinka (1991, 203). Dokler torej obstaja parakoalicija, ni mogoč nov način redistribucije dohodka in lastnine. Vse glavne skupine morajo soglašati z opredelitvijo glavne naloge ekonomske politike, t.j. rast gospodarstva.

Najpomembnejših učinkov modela pa ne moremo najti na področju gospodarske politike v tradicionalni, ozki interpretaciji, opozarja Pelinka (1991, 201). Iskati jih je treba na področju enotne družbene politike. Ekonomsko sodelovanje med delodajalci in delojemalci je učinkovito sredstvo za izboljševanje stabilnosti političnega sistema in celotne družbe, je prepričan Pelinka. Socialni mir kot družbena stabilnost je prepričljiv rezultat avstrijskega modela. Prav tako ohranjanje socialnega statusa quo pozitivno učinkuje na ekonomske pokazatelje, saj stabilnost ustvarja ozračje, ki pospešuje gospodarsko rast in zaposlenost ter do neke mere znižuje inflacijo. (Pelinka 1991, 198-199)

»Stabilnost je primarna vrednota političnega sistema Avstrije, ki se na terenu združenj izkazuje kot stabilnost v lastnini in delitvi dohodka, to pa vpliva na stabilnost gospodarstva« (Lukšič 1994a, 193). Tako je sistem socialnega partnerstva glavno sredstvo stabiliziranja avstrijskega političnega in družbenega sistema.

Utrditev avstrijske demokracije pa je zahtevala (in še zahteva) svojo ceno. Socialno partnerstvo je sicer ublažilo konflikte med družbenoekonomskimi razredi in ideološkimi skupinami, vendar pa s tem upada tudi zanimanje za politiko. »To je paradoks korporativističnega posredovanja v Avstriji: okrepitve demokracije je pomenila okrepitev zaupanja mnogih v sposobnosti nekaterih«, zaključuje Pelinka (1991, 205).

7 OVREDNOTENJE KONCEPTA SOCIALNEGA PARTNERSTVA

Neokorporativizem je koncept enotnosti in kolektivnosti. S svojimi teoretičnimi postavkami stremi k oblikovanju harmonije v družbi. V grobem ga označujemo kot vrsto interesnega posredništva, ki sloni na dogovarjanju, sodelovanju, na načelu soglasja, katerih cilj je doseči konsenz. Slednji ima tako bistveno vlogo. Cilj takšne ideologije pa je predvsem minimalizirati spore in nasilje.

Na podlagi teoretične analize, bi rekla, da socialno partnerstvo kot oblika neokorporativizma s svojo ideologijo stremi k idealnemu. Kot njegov primarni in splošni cilj vidim zagotavljanje družbenega zadovoljstva oz. preprečevanje družbenega nezadovoljstva. S strategijo konsenzualnega dogovarjanja stremi k preprečevanju družbenih (razrednih) konfliktov ter k zagotavljanju socialnega miru. S tem in na takšen način po moji predpostavki socialno partnerstvo vsebuje elemente, ki pripomorejo k doseganju in ohranjanju demokracije.

Ko obravnavamo socialno partnerstvo v povezavi z demokracijo, ne moremo mimo nekaterih avtorjev (Lukšič 1994a), ki mu očitajo njegovo nedemokratičnost. Pri tem mu ugovarjam s Pelinkovo razlago. Legitimnost namreč pomeni zmožnost ustvarjati in vzdrževati prepričanje, da so obstoječe politične institucije za družbo najprimernejše, kar socialnemu partnerstvu uspeva, poudarja Pelinka (1991). Podobnega mnenja je tudi Stanojević (Stanojević 2009a), ki to razloži na primeru. Za socialno partnerstvo pravi, da je močen stabilizator. Ko se namreč dosežejo konsenzualne odločitve – npr. pri plačnih politikah, ki so zelo konfliktno in občutljive – se dosežejo neka soglasja, ki implicirajo socialni mir – stabilnost, je to vsekakor dodaten vir za legitimnost tako socialnega partnerstva kot celotnega političnega sistema.

Kot osnovno vodilo teoretične analize v diplomskem delu mi je služila definicija moderne

socialno-tržne države, ki jo sestavljajo normativni mehanizmi parlamentarne demokracije ter ekonomska in socialna demokracija, v katerih sodelujejo najpomembnejši nosilci ekonomskih, socialnih in drugih interesnih skupin civilne družbe. Ker socialne demokracije brez socialne države ni, sem sklepala o pomembnosti razvitega socialnega partnerstva za razvoj oz. ohranitev prve. To idejo potrdi tudi Stanojević (Stanojević 2009a) in jo označi kot staro zgodbo, staro tezo ter pravi: »Glede demokracije je bilo vedno veliko vprašanje na politični ravni, da se taista demokracija, ki predpostavlja enake državljane, ustavi pred vrati tovarne«.

Na podlagi uvrstitve socialnega partnerstva v dimenzijo socialne demokracije, ki jo mora sodobna država zagotavljati, lahko trdim, da definitivno gre za dejavnik demokracije. Tudi Kopačeva (Kopač 2009) se strinja, da socialno partnerstvo dejansko vpliva na demokracijo, prav tako na kakovost odločitev v neki družbi. Pri tem pa izpostavi raven zaupanja med socialnimi partnerji. Vsekakor je to odvisno tudi od neke utečenosti – tradicije (primer Avstrije). Drugače pa je pri nas, opozori Kopačeva (Kopač 2009):

V Sloveniji se vsi strinjamo, da je socialno partnerstvo pomembno. Problem pa je v predstavi, kaj socialni dialog je in kaj naj bi bil njegov rezultat. Gre za to, da se upoštevajo različni interesi, vendar se ve, da je na koncu vlada kot izvršilna veja oblasti tista, ki je odgovorna za sprejemanje odločitev – navsezadnje je na njej, da piše zakone. Ni pa to argument, da se socialnih partnerjev ne upošteva. Pomembno je, da se odkrito pogovarja. Gre za raven zaupanja, v Sloveniji pa ta po mojem mnenju še ni zadostna.

Na drugi strani Svetlik (Svetlik 2009) ni prepričan o vplivu socialnega partnerstva na kakovost odločanja. Meni, da slednje v kontekstu vpliva na demokracijo, definitivno vpliva na možnost izražanja interesov, ne pa nujno tudi na kakovost odločitev v smislu njihove razvojne naravnosti in tudi ne na hitrost odločanja.

V diplomskem delu tako socialno partnerstvo spoznavam za primerno (če ne nujno) dopolnilo sodobne socialne demokracije, ko se že skoraj vsaka država spopada z nezadovoljstvom družbe, ki vodijo v družbene konflikte, ti pa so posledica nepravilne porazdelitve dobrin, rastoče stopnje nezaposlenosti ipd.

Tudi Kopačeva (Kopač 2009) potrdi, da je parlamentarno vejo demokracije nujno dopolnjevati z ekonomsko in socialno vejo. Tiste države namreč, ki na konsenzualni način sprejemajo odločitve oz. rešitve, ki upoštevajo različne interese, so dolgoročno uspešnejše pri premagovanju težav, s katerimi se soočajo.

Socialno partnerstvo tako s svojim konceptom predstavlja učinkovito alternativo sodobnim

problemom, kot sta socialno pomanjkanje in ekonomska nestabilnost. Lukšič (1994) razpravlja, da korporativizem, kar se tega tiče, presega zmožnosti kapitalizma, saj zagotavlja socialno pravičnost. Svetlik temu deloma oporeka: »Socialna pravičnost je relativen pojem in je stvar vsakokratnega konsenza, kaj to je. Se pravi, da socialno partnerstvo »zagotavlja« socialno pravičnost le, če ga kot takega sprejema družbena večina. Tudi ni avtomatski garant odprave pomanjkanja in nestabilnosti« (Svetlik 2009). Stanojević (Stanojević 2009aa) pa me pri tem opozori na obstoj različnih vrst kapitalizmov. Socialno partnerstvo razume kot eno izmed oblik regulacije znotraj tržnega kapitalističnega gospodarstva. Poznamo namreč sisteme liberalnega tržnega gospodarstva in sisteme koordiniranega tržnega gospodarstva, pri katerih gre za sisteme tržne regulacije ob nad-tržnih koordinacijskih mehanizmih, med katere lahko uvrstimo tudi socialno partnerstvo. Ti mehanizmi imajo po mnenju Stanojevića večji razvojni potencial, ki je povezan z državo blaginje, kar pa liberalni na drugi strani sploh ne morejo doseči.

Na ta način razumem socialno partnerstvo tudi sama. Sem mnenja, da gre za dopolnilni regulativni vzvod, ki ima potencial, da s svojo pravo vsebino sodobne družbe ščiti pred socialnim pomanjkanjem in ekonomsko nestabilnostjo. Inkluzivnost, ki jo omogoča delojemalcem in delodajalcem, je po mojem mnenju tista, ki vpliva na vzpostavitev oz. ohranitev demokratičnih elementov. Menim, da ima konsenz, ki je dosežen, kljub odrekanju določenim interesom, za posledico večje zadovoljstvo ljudi s sprejetimi politikami, saj so v sprejemanju slednjih le-ti sodelovali.

S teoretično analizo skozi diplomsko delo ugotavljam, da so za uspešno funkcioniranje demokracije potrebni splošni družbeni pogoji – izmed katerih so najpomembnejši prav socio-ekonomski – ki omogočajo njeno konsolidacijo in stabilizacijo. S prvo hipotezo trdim, da socialno partnerstvo preko zagotavljanja socio-ekonomskih pogojev posredno vpliva oz. pripomore k vzpostavitvi oz. stabilizaciji demokracije v neki družbi. Kopačeva (Kopač 2009) me pri tem opozori, da gre za več predpostavk in da verjetno ni ekonomskih izračunov o dejanskem vplivu socialnega partnerstva na te pogoje. Kljub temu kot primer navaja slovenske javne uslužbenke oz. sindikat in njihov pristanek na »zamrznitev« njihovih plač v obdobju pridruževanja EU, da je Slovenija lahko dosegla Maastrichtske kriterije. Slednje navaja kot enega izmed primerov, ko je socialno partnerstvo imelo dejanski vpliv na socio-ekonomski položaj. Prav tako nam kot primer služi zadnje konsenzualno sprejetje varčevalnih ukrepov javnih uslužbencev. Kopačeva (Kopač 2009) pa pri tem izpostavi še dvom, ki izraža nasprotni vidik. In sicer, v kolikor socialnega partnerstva ne bi bilo, bi morda lahko ena veja oblasti postavila izhodišče, s katerim bi dosegla še boljše socio-ekonomske pogoje. Se pa

navsezadnje strinja s tem vidikom in poudarja pomen socialnega partnerstva v tej točki razvoja Slovenije.

Sama sem pri tem mnenja, da je rezultat tovrstnih pogajanj in usklajevanj neko doseženo ravnotežje, na katero je v tistem momentu družba pripravljena. Z nadaljnjimi pogajanja pa se na ta konsenzualni način absolutno lahko doseže višje zastavljene cilje, se pravi, izhodišča, ki posledično dosega morda boljše socio-ekonomske pogoje, vendar postopoma. Tako sem prepričana o absolutni primernosti socialnega partnerstva za višanje socio-ekonomskih pogojev neke družbe, saj menim, da bi slednje moralo potekati enakomerno, postopoma in kljub spremembam hkrati zagotavljati določeno ravnotežje in socialno varnost v družbi.

Glede vpliva socialnega partnerstva na konsolidacijo in stabilizacijo demokracije, Svetlik (Svetlik 2009) meni, da vpliv obstaja, če gre za delujoče socialno partnerstvo kot alternativo socialnemu konfliktu. Ni pa vsako partnerstvo tako, poudarja; npr. ko so si partnerji zelo neenaki po moči, ko se borijo za spremembo medsebojnih razmerij in ne za reševanje skupnih problemov ipd.

Kopačeva (Kopač 2009) nadalje opozori še na način doseganja konsenza: »Ne gre le za način vključevanja različnih interesov, temveč je pomembno tudi, na kakšen način so ti vključeni in na kakšen način se sprejemajo odločitve. Socialno partnerstvo nikakor ne sme biti samo sebi namen, ni dovolj, da obstaja. Bistvena je njegova vsebina, bistven je način njegovega funkcioniranja«.

S predpostavko o vplivu socialnega partnerstva na konsolidacijo oz. stabilizacijo demokracije se strinja tudi Stanojević (Stanojević 2009aa). Izpostavi pa podoben problem: »Lahko namreč obstaja formalna struktura – institucije, a to še ne pomeni, da bo sistem funkcioniral. Pri tem so potrebne neke politične in socialne konstelacije, močni civilno-družbeni akterji, ki bodo s svojimi interesi zapolnili te institucije«. V Sloveniji se je to zgodilo že v začetku tranzicije, za razliko od drugih družb. Formirali so se močni sindikati, ki so artikulirali močne interese. Energija, ki so jo sindikati artikulirali v začetku 90. let, je bila bistvena in v pravem trenutku. Socialno nezadovoljstvo je vrelo in sindikati so to uspeli artikulirati, prišli so v stik s populacijo, postali so »menadžer nezadovoljstva« – politika pa je to upoštevala in jih vključila v oblikovanje politik, da bi se izognila poglobitvi socialnega nemira, razlaga Stanojević (Stanojević 2009a). Nadalje izpostavlja, da je moč pri tem bistvena; bistven je akcijski potencial, ki ga izpostavlja tudi Tomšič (2002). Tako so sindikati uspeli sistematično izvršiti vpliv že v letu 1994 pri dogovoru o politiki plač. Stanojević pa opozori na sedanjo situacijo, ko tovarne izginjajo, sindikalizacija upada in je vprašanje, kaj bo to pomenilo za socialno partnerstvo in njegovo vsebino.

Če se spomnimo tudi Schmitterja (v Vehovar 2001, 261), ki pravi, da je konsolidacija demokracije kratkoročno odvisna od sposobnosti akterjev in državljanov, da se dogovorijo o rešitvi svojih intrinzičnih konfliktov o pravilih, dolgoročno pa od ekstrinzičnega vpliva, ki ga bodo imele na družbene skupine politike, ki bodo tvorjene v skladu s temi pravili, je treba priznati, da vključenost socialnih partnerjev definitivno lahko pripomore pri konsolidaciji. Ti akterji so potem tisti, ki imajo zunanji vpliv na oblikovanje določenih ekonomskih in socialnih politik.

Prevelika ekonomska in socialna neenakost namreč ne prispevata k razvoju demokracije. Zato se v političnih sistemih že ustaljeno izpostavlja potrebo po obstoju raznih mehanizmov za zagotavljanje družbene blaginje in posledično zmanjševanje družbene neenakosti. V diplomskem delu sem izhajala iz predpostavke, da socialno partnerstvo lahko smatramo za enega takšnih mehanizmov. Takšnega mnenja je tudi Kopačeva (Kopač 2009). Kot primer navaja davčno zakonodajo pri nas, ko so sindikati združeno nastopili in dosegli umik predloga enotne davčne stopnje, ki bi vodil v močno povečanje socialne neenakosti v družbi. Ponovno izpostavlja prakso pred konceptom socialnega partnerstva. Ta koncept ima namreč v posameznih primerih posamezno vsebino. Tako opozori na Zakon o reprezentativnosti sindikatov pri nas, ki je star, sprejet je bil pred mnogimi leti. Socialno partnerstvo kot ideja je tako lahko dobra, to idejo pa tvorijo reprezentativni sindikati – pri tem pa lahko zaradi starega zakona pride do težav. Teoretično torej naj bi socialno partnerstvo prispevalo k razvoju demokracije, pomembna pa je praksa oz. vsebina vsakega posameznega elementa. Pri tem diplomsko delo zagovarjam z njegovo teoretično naravo. Moje stališče je, da s predhodnim preverjanjem teoretičnih nastavkov posledično lahko izhajamo v prakso.

Svetlik (Svetlik 2009) glede zgornje predpostavke podobno izrazi dvom: »Po dosedANJI splošni oceni, bi navedeno najbrž držalo. Je pa to empirično vprašanje, namreč ali je družbena neenakost najmanjša v družbah z najmočnejšim in najbolje delujočim socialnim partnerstvom«. Menim, da izpostavljeno odlično upraviči temo diplomskega dela, saj slednja (smiselno) predstavlja konkretne nastavke za nadaljnje empirično raziskovanje.

O socialnem partnerstvu kot mehanizmu za zagotavljanje družbene blaginje in posledično zmanjševanje družbene neenakosti je prepričan tudi Stanojević (Stanojević 2009a). »Ko so vzpostavljeni močni akterji (vse je namreč odvisno od tega), je vzpostavljen mehanizem – kanal, preko katerega lahko slednji vplivajo na oblikovanje javnih politik. Vzpostavi se permanentna interesna skupina«, pravi. Kot primer navaja plačne politike, pri čemer lahko zahteve sindikatov preprečijo socialno neenakost. Vzpostavi se tudi kolektivno pogajanje, s katerim se lahko zameji razpon med plačami. Brez njihove vključitve namreč ne gre. Tudi če

imamo v mislih državo blaginje, se nam ta predpostavka potrdi v smislu vpliva na pokojninsko zakonodajo pri nas. Stanojević nadalje navaja tudi delovno-pravno zakonodajo. Zaključí, da gre pri socialnem partnerstvu za določene mehanizme, s katerimi se varuje, stabilizira državo blaginje in njene zaščitniške funkcije. (Stanojević 2009a)

Pri ekonomski razvitosti, h kateri pripomore socialno partnerstvo, je potrebno izpostaviti še naslednje. Gre za enega izmed pogojev za razvoj političnega pluralizma, ki je sestavina sodobne demokracije. Pri tem je potrebna tudi akcijska »nadgradnja« ekonomske razvitosti, se pravi obstoj raznolikih akterjev, ki zastopajo številne interese. Pomemben je t.i. samoorganizacijski oz. akcijski potencial družbe, se pravi sposobnost njenih posameznikov in skupin, da na organiziran način delujejo v javnosti. Socialno partnerstvo s svojo naravnostjo na interesno predstavništvo in omogočanjem vstopanja interesnim skupinam v procese oblikovanja politik to omogoča. Vseeno pa pri tem naletimo na določeno pomanjkljivost, to so izključeni neorganizirani interesi, na katere v nadaljevanju opozori tudi Stanojević (Stanojević 2009a).

Na splošno se z zgornjo trditvijo strinja tudi Svetlik (Svetlik 2009). Poudari pa, da je to tudi stvar notranje organiziranosti socialnih partnerjev, ki so lahko zelo hierarhično organizirani, imajo slab kontakt s članstvom itd.

Iz podrobnih opredelitev demokracije skozi diplomsko delo, vidimo, da je ena glavnih sestavin sodobne demokracije politična participacija. Predpostavila sem, da socialno partnerstvo s svojim sistemom interesnega predstavnštva v določeni meri vpliva na participativno komponento demokracije.⁵¹ Kopačeva (Kopač 2009) se s tem strinja deloma. Z vidika sindikatov vsekakor lahko govorimo o vplivu, vendar pa je pri tem pomembno, kolikšna je reprezentativnost. Potrebno je doseči neko kritično maso ljudi, da bi lahko sindikat predstavljal interese na ravni države oz. panoge. »Pri nas so sindikati močni, saj imajo še vedno dovolj dobro pokritost s članstvom – zaradi industrijske naravnosti. Kakšna pa bo pokritost, ko se bo struktura gospodarstva spremenila?« (Kopač 2009). Pri tem se želim navezati na primer Avstrije, katere struktura gospodarstva je že spremenjena. Spremembam v gospodarstvu, menim, naj bi sledile tudi spremembe v zasnovi sindikatov, oz. širše v zasnovi socialnega partnerstva. Prav tako bi želela izpostaviti, da se zavedam »nepopolne« pokritosti sindikatov s članstvom. Vendar pa se z njihovim obstojem in organiziranostjo odpirajo možnosti za doseganje kritične mase, kot to poimenuje Kopačeva.

Stanojević (Stanojević 2009a) izpostavi še drug vidik: »Tu imamo strukture, ki privilegirajo

⁵¹ Pri tem sem se izognila opredelitvi politične participacije zgolj v smislu volilne udeležbe.

določene družbene skupine; ostale pa so lahko izključene in nimajo dostopa do točk odločanja. Pri nas so bili gospodarstveniki vedno dobro organizirani, medtem ko javni sektor dolgo ni bil vključen, dolgo niso imeli dostopa do ESS«. Elite, ki so vključene v oblikovanje politik, preferirajo svoje interese, kar je za pričakovati. Mnogi avtorji tako socialnemu partnerstvu očitajo, da povzroča pasivnost državljanov. S tem se deloma strinja tudi Stanojević: »Njihovi interesi sicer so artikulirani, ampak gre za neke dolgoročne politike, ki jih ljudje ne razumejo. Zanima jih trenutna situacija, so pragmatično naravnani«.

Pri tem se je smiselno navezati tudi na vprašanje, ali koncept interesnega predstavnštva v smislu interesnih združenj (zlasti organizacij dela in kapitala) v posamezne politike vnaša element kvalitete, katerega posledica na dolgi rok je večje zadovoljstvo ljudi s sprejetimi politikami, s tem pa se zagotavlja tudi določena inkluzivnost teh skupin, kar naj bi vplivalo na kvaliteto demokracije. S tem se strinja Svetlik (Svetlik 2009). Kopačeva (Kopač 2009) slednje ponazori s primerom interesnih skupin invalidov v Sloveniji: »Gre za to, da oni sami namreč lahko najboljše predstavijo svoje težave in opozorijo na nerešene probleme. Pri oblikovanju zakonodajnih aktov se slednje potem upošteva. Problem pa je, koliko se to lahko upošteva; to je realnost. Vsekakor pa ta način doprinese določeno kakovost v oblikovanje zakonodajnih aktov«.

Delno se strinja Stanojević (Stanojević 2009a):

Gre za kompleksno vprašanje. Govorimo namreč o ob-parlamentarnih monopolih. Sindikati niso izpostavljeni istemu tipu konkurence kot politične stranke. Mesto v sistemu vpliva pa jim je kljub temu zagotovljeno. So kanali, ki so sami po sebi umevni. Politične stranke imajo navsezadnje štiriletne cikle, medtem ko sindikati nimajo omejenega mandata. V tej igri so dolgo, so konstantni, ustvarjajo se omrežja. S tega vidika lahko dvomimo o tem. Zagotovljena jim je namreč privilegirana pozicija.

Pri tem bi želela opozoriti na lasten pomislek. Medtem ko so politične stranke »nadzorovane« z volitvami, so sindikati »nadzorovani« s strani svojega članstva. Svoj obstoj in delovanje morajo prav tako upravičiti.

O sindikatih Kopačeva pravi takole: »Sindikat je odraz stanja družbe. Bolj je odraz družbe, bolj je odraz stabilnosti sistema. Dober, stabilen sistem ni nujno najboljši. Živimo v času, ko je fleksibilnost pomembna« (Kopač 2009). Glede fleksibilnosti se navezujem na Lukšiča (1994, 146-180). Specifična poteza korporativizma je namreč značilno izogibanje formaliziranju postopkov, kar posledično dopušča vladi fleksibilno urejanje zadev. Birokratska administracija dejansko lahko zmanjšuje zmožnosti države pri usmerjanju ekonomije. Tako korporativni sistemi stremijo k mehanizmom, kateri zmanjšujejo omejitve,

ki jih postavljajo formalna pravila, hkrati pa je legalnost ohranjena. Menim, da je socialno partnerstvo z jasno vsebino zmožno vzpostaviti določeno (potrebno) stopnjo stabilnosti, prav tako pa je na osnovi svojih načel delovanja sposobno fleksibilnosti.

Socialno partnerstvo s svojo naravnostjo na konsenz in na doseganje socialnega miru sem v diplomskem delu označila kot pomemben faktor politične stabilnosti določenega sistema. Tej trditvi pritrjuje tudi Svetlik (Svetlik 2009). Medtem ko Kopačeva (Kopač 2009) dodaja: »Socialno partnerstvo na politično stabilnost vpliva le v primeru, če je trdno, če je konsolidirano, če so interesi jasni. V kolikor pa znotraj njega obstajajo trenja, pa ne«. Določeno stopnjo preudarka v tej smeri zavzemam tudi sama.

Ker v diplomskem delu izhajam iz predpostavke, da je politična stabilnost, opredeljena z obstojnostjo, inkluzivnostjo in efektivnostjo sistema, pokazatelj razvite demokracije, lahko v tem smislu potrdim hipotezo o vplivu socialnega partnerstva na demokracijo oz. njeno konsolidacijo in stabilizacijo. Podobnega mnenja je Stanojević (Stanojević 2009a), ko socialno partnerstvo označi kot zelo močan stabilizator:

Ko se dosežejo te konsenzualne odločitve, npr. pri plačnih politikah, ki so zelo konfliktne in občutljive, in ko se dosežejo neka soglasja, ki implicirajo socialni mir – stabilnost, je to dodaten vir za legitimnost celotnega političnega sistema. Druga pomembna točka pa je, da ta sistem razbremenuje vlado! Ko vlada socialnim partnerjem prepusti ta pogajanja, usklajevanja, je to velika razbremenitev za vlado! S tega vidika lahko socialno partnerstvo prav tako smatramo za mehanizem stabiliziranja.

Gre pa tudi za posredno stabiliziranje političnega sistema. Ko so enkrat sklenjene kolektivne pogodbe, ki so posledica socialnega paktiranja, se stabilizira oz. zagotavlja legitimnost tudi vodstvom podjetij, ki so podpisala te pogodbe. Tako gre pri tem s to legitimacijo za stabiliziranje sistema na mikroravni, kar pa vpliva na celoten politični sistem, še izpostavi Stanojević. Če pogledamo s stališča zaposlenih: ko je sklenjena kolektivna pogodba, ki jim ustreza in so z njo zadovoljni, ker jim npr. zagotavlja rast plač, tudi to zagotavlja vir legitimnosti in stabilnosti, posledično pa socialni mir, ki si ga želi vsaka sodobna demokracija.

Kot je bilo razdelano skozi diplomsko delo, stabilno demokracijo sestavljajo pozitivna politična kultura, ki legitimira na novo vzpostavljene institucije in pravila delovanja, ter inkluzivnost in učinkovitost. Učinkovitost je pri tem opredeljena kot sposobnost političnih ter ostalih elit, da tvorijo razvojne strategije, so jih sposobne presojeti in tvoriti načrte delovanja,

ki so usmerjeni k doseganju občega dobra in hkrati utemeljeni na konsenzu. Slednje je utemeljeno na predpostavki, da imamo v tem primeru opraviti z inkluzivno družbo oz. institucijami, ki so inkluzivne. Menim, da so tu prepoznavne tudi vrednote socialnega partnerstva. O učinkovitosti politike lahko namreč govorimo takrat, ko je slednja sposobna uveljavljati konsenzualno sprejete družbene cilje v smislu sprejemanja ustreznih odločitev in njihove optimalne implementacije ter reševanja ključnih problemov, s katerimi se neka družba sooča.

Nadalje se tako sprašujem, ali lahko smatramo socialno partnerstvo za orodje konsolidacije oz. stabilizacije demokracije, če politično stabilnost⁵² razumemo kot nadgradnjo demokratičnega sistema. Svetlik (Svetlik 2009) odgovarja: »Če demokracijo razumemo kot možnost vključevanja širokega kroga organizacij in ljudi v javne zadeve, potem je odgovor da. Seveda pa njihova medsebojna dinamika ni nujno nekaj zelo stabilnega. Vprašanje je tudi, ali je to zaželeno z razvojnega vidika«.

Stanojević (Stanojević 2009a) pa potrjuje:

Seveda, gre za regulator in stabilizator – na konceptualni ravni. V Sloveniji pa se ta razmerja zelo spreminjajo, v zadnjem obdobju je bilo namreč socialno partnerstvo malo odrinjeno, sindikati so bili dober del mandata odrinjeni v opozicijo... Vprašanje je, zakaj. Zanimivo bi bilo narediti analizo, saj imamo podatke o upadu sindikalnega članstva. Da bi se prostor stabiliziral, potrebujemo material, s katerim ga bomo stabilizirali. Če se prostor krči, če ni materiala, se nimamo o čem sporazumevati – ljudje začutijo, da učinkov ni. Legitimacija izpuhti, erodira. To se je pri nas začelo že pred vstopom v EU. Nujno je potrebna vsebina socialnih paktov. Pri Avstriji npr. je drugače, saj gre za zelo trdne institucije, njihovi igralci so drugače strukturirani. Gre za ene najbolj centraliziranih sindikatov na svetu, ki so naprej zelo močno vpeti v politične stranke.

Naj izpostavim še en vidik socialnega partnerstva kot stabilizatorja družbe in posledično vzdrževanja demokracije. Za delovanje stabilne demokracije je vsekakor zaželeno in potrebno, da se družbeni razcepi izražajo relativno umirjeno in nenasilno. V zahodnih družbah sta do ublažitve teh razcepov pripeljala ekonomski razvoj in splošna ekonomska blaginja, ki sta zmanjšala napetosti med družbenimi razredi. Socialno partnerstvo s svojo naravnostjo na doseganje konsenza absolutno (lahko) pripomore k umirjeni in nenasilni komunikaciji v družbi. V njem oz. v socialnem dialogu kot njegovem elementu lahko tako prepoznamo

⁵² Politična stabilnost definirana z obstojnostjo, inkluzivnostjo in učinkovitostjo.

pomembno vlogo, saj preko svojih principov organiziranim skupinam omogoča racionalno sporazumevanje in dogovarjanje, katerega cilj je doseči konsenz.

Pri navezavi socialnega partnerstva na koncept demokracije, pa je navsezadnje treba izpostaviti še sledeče. Bistveno namreč je, ali je posamezen model v posameznem času primeren za reševanje posamezne situacije. Zavedati se moramo različnih tipov demokracij in tako različnih modelov socialnih partnerstev ter posledično različnih možnih vplivov slednjega. Sisteme je namreč težko hitro spreminjati, prav tako se te spremembe vedno zgodijo z zamikom, opozarja Kopačeva (Kopač 2009).⁵³

Če se navežem še na Gostišo (2005) in njegove poudarke glede socialnega dialoga:

O zares kvalitetnem socialnem dialogu v tem smislu pa je seveda mogoče govoriti samo, če sta izpolnjena dva temeljna pogoja, in sicer, da: a) le-ta poteka na čim višji strokovni ravni, b) konkretni akterji oz. stranke tega dialoga lahko (skupaj) dejansko legitimno zastopajo vse zainteresirane družbene skupine in subjekte. Akterji (stranke) socialnega dialoga naj bi bili torej predvsem ustrezno kompetentni, in sicer tako v strokovnem smislu kot tudi v smislu t.i. splošno zastopniške legitimitete. Socialni dialog med ne dovolj strokovnimi partnerji zagotovo ne more biti v splošno družbeno korist, prav tako tudi ne dialog zgolj med organizacijami, ki lahko dejansko legitimno zastopajo le interese določenih delov, ne pa celotne populacije delodajalcev in delojemalcev.

Zaključimo lahko, da so pri socialnem partnerstvu, ki je vpeto v sodobno demokracijo, nujna ravnovesja. Neokorporativistične strukture ne smejo prerasti parlamentarno demokracijo – s tega vidika lahko govorimo o liberalnem korporativizmu. Te strukture morajo biti zgolj kot podporne. Pomembna je dobra kombinacija, ki je lahko zelo produktivna, če obstajajo dobro organizirani igralci; kakšna pa je vsebina znotraj tega, je odvisno od številnih dejavnikov, še izpostavi Stanojević (Stanojević 2009a).

Tako lahko potrdim obe zastavljeni hipotezi. Ker socialno partnerstvo zagotavlja ustrezne socio-ekonomske pogoje, ki so nujni za konsolidacijo in stabilizacijo demokracije v neki družbi, lahko trdim, da ima posreden vpliv na procese demokratizacije oz. samo demokracijo v neki družbi. Prav tako lahko socialno partnerstvo s svojo naravnostjo na doseganje konsenza in socialnega miru vpliva na politično stabilnost sistema, opredeljeno z dimenzijami

⁵³ Pri tem Bismarckove sisteme označi kot najteže spremenljive in naj bi po njenem mnenju imeli največje težave pri prilagajanju na procese globalizacije (Kopač 2009).

obstoynosti, inkluzivnosti in efektivnosti, ki jo v tem smislu razumemo kot nadgradnjo demokratičnega sistema.

Pri tem zavzemam določeno stopnjo preudarka v kontekstu zgoraj izpostavljenih in razdelanih dilem oz. poudarkov intervjuvancev.

8 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sem se ukvarjala s sodobno obliko neokorporativizma, imenovano socialno partnerstvo. V teoretičnih nastavkih omenjenega modela, sem poskušala prepoznati dimenzije, s katerimi le-ta vpliva na sodobno demokracijo oz. sodobne procese demokratizacije.

Gre za koncept interesnega posredništva, ki temelji na dogovarjanju, sodelovanju, na načelu soglasja. Govorimo o urejanju odnosov med delom in kapitalom, ki je eno ključnih vprašanj sodobnega sveta. Glavnim akterjem – delojemalcem, ki so zastopani s strani sindikatov, delodajalcem, ki zastopajo kapital, in državi, ki največkrat nastopi pod okriljem vlade – je skupen deklariran cilj: doseganje socialnega miru. Cena, ki so jo za to pripravljene plačati, pa je, da se vsakdo izmed njih odpove delu svojih zahtev v zameno za skupno dobro, oz. v zameno za uresničitev nekega splošnega cilja, ki je v interesu vseh. Moderna država je namreč tista, ki ima interes doseči splošno blaginjo vseh državljanov. Zainteresirana je za industrijski mir, saj konflikti in stavke zmanjšujejo uspešnost gospodarstva.

Za socialno partnerstvo bi tako rekli, da gre za mehanizem uravnavanja oz. obvladovanja konfliktov – dovoljuje toliko, kot je koristno za razvoj in preprečuje pretirane konflikte. Rečeno drugače, preprečuje prenos demokracije na ceste.

V socialnem partnerstvu je pomembno videti možen dopolnitveni način regulacije moderne družbe, ki naj bi postala vse manj prisilna ter vse bolj inkluzivna in participativna.

Pri preverjanju skladnosti konceptov socialnega partnerstva in demokracije skozi diplomsko delo, tako pridemo do ugotovitve, da obstaja teoretična predispozicija za vpliv socialnega partnerstva na samo demokracijo oz. procese demokratizacije. Tako ugotavljamo, da preko zagotavljanja določenih socio-ekonomskih pogojev in pa s svojo naravnostjo na doseganje socialnega miru in konsenza sistem socialnega partnerstva lahko vpliva na konsolidacijo oz. stabilizacijo sodobnih demokracij ter prav tako na vzpostavljanje politične stabilnosti, ki jo predvsem v smislu socialnega miru lahko razumemo kot zaželeno nadgradnjo demokratičnih sistemov.

Ustrezno to razloži že Lukšič (1994b, 12), ki za ideologijo socialnega partnerstva pravi, da ne nasprotuje ideologiji demokracije, temveč gre mimo nje. »Dopolnjuje jo tam, kjer ideologija demokracije ne more zagotoviti učinkovitega delovanja političnega sistema«, kar je najbolj izrazito ravno v politiki delovne sile in pa socialni politiki.

Na podlagi natančne teoretične analize lahko trdimo, da je treba socialno partnerstvo

prepoznavati v vlogi modernega načina pravne regulacije ter usmerjanja gospodarskega in socialnega razvoja družbe na neoblastnih oz. nehierarhičnih temeljih, s povezovanjem in usklajevanjem interesov različnih družbenih skupin, pri čemer pa je država le eden od enakopravnih partnerjev.

Pri navedenem pa pridemo tudi do naslednjega spoznanja. Potrebno je namreč opozoriti na samo vsebino socialnega partnerstva. Sam koncept socialnega partnerstva namreč v teoriji stremi k idealnemu, podpira razvoj demokracije oz. njen obstoj. Bistveno pri tem pa je, da koncept ne ostane zgolj formalna struktura, temveč se ustrezno zapolni z akterji in pa s pravo vsebino. Le v tem primeru bomo lahko govorili o konkretnih vplivih slednjega na sodobno demokracija in pa njen nadaljnji razvoj.

LITERATURA

1. Adam, Frane. 1994. After four years of democracy: Fragility and Stability: lessons from an accelerated evolution of the political system. *Družboslovne razprave* 10 (15-16): 35-50.
2. Bischof, Günter in Anton Pelinka. 1996. *Austro-corporatism: past, present, future*. London: Transaction Publishers.
3. Bohinc, Rado. 2000. *Nova delovna razmerja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
4. Dahl, Robert. 1997. *Uvod v teorijo demokracije*. Ljubljana: KRT.
5. Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
6. Dachs, Herbert, Peter Gerlich in Herbert Gottweis, ur. 1998. *Politični sistem Avstrije*. Ljubljana: DZS.
7. *Ekonomsko-socialni svet*. Dostopno prek: http://www.gsv.gov.si/si/ekonomsko_socialni_svet/ (1. marec 2009).
8. Fink-Hafner, Danica. 2000. Teoretske premise proučevanja demokratičnih prehodov. V *Demokratični prehodi I.*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 5-26. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Friedl, Peter. 2005. »Ekonomsko-socialni dialog« kot prvina nove razvojne paradigme Slovenije. *Dignitas* (28): 3-12.
10. Gostiša, Mato. 2005. Socialni dialog in načelo prostovoljnosti. *Pravna praksa* 24 (27): 2-6.
11. Haček, Miro. 2000. Proces ekonomske konsolidacije v državah Srednje in Vzhodne Evrope. V *Demokratični prehodi I.*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 238-251. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Haller, Birgitt. 1997. Socialno partnerstvo v novih demokracijah Vzhodne Evrope: Češka, Slovaška, Slovenija. *Teorija in praksa* 34 (2): 264-270.
13. Karlhofer, Ferdinand in Emmerich Tálos. 2005. *Sozialpartnerschaft: Österreichische und europäische Perspektiven*. Berlin-Hamburg-Münster: LIT Verlag.
14. Katzenstein, Peter J. 1984. *Corporatism and Change: Austria, Switzerland, and the politics of industry*. Ithaca and London: Cornell University Press.
15. Kavčič, Bogdan. 1996. Socialno partnerstvo in konflikt med delom in kapitalom. *Gospodarski vestnik* 45 (12): 75-78.
16. Kopač Mrak, Anja. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 2. marec.

17. Kotar, Mirjam. 2000. Primerjalne študije konsolidacije demokracije. V *Demokratski prehodi I.*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 27-41. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
18. Kustec, Simona. 2000. Dejavniki sprememb in konsolidacije demokracije v postsocialističnih državah, V *Demokratski prehodi I.*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 115-134. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
19. Lehmruch, Gerhard. 1992. Liberalni korporativizem in strankarska oblika vladanja. *Časopis za kritiko znanosti: Neokorporativizem XX* (148-149): 17-35.
20. Lijphart, Arend. 1992. *Demokracija u pluralnim društvima*. Zagreb: Globus.
21. Lipset, Seymour Martin. 1994. The social requisites of democracy revisited. *American Sociological Review* 59 (1): 1-22.
22. Lukšič, Igor. 1991. *Demokracija v pluralni družbi?* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
23. --- 1994a. *Liberalizem versus korporativizem*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
24. --- 1994b. Socialno partnerstvo – kako naprej? *Časopis za kritiko znanosti XXII* (168-169): 11-24.
25. --- 1994c. Socialno partnerstvo v Avstriji: Avstrija je paradigma socialnega partnerstva. *Časopis za kritiko znanosti XXII* (168-169): 25-34.
26. Miklič, Gregor. 1995. Socialno partnerstvo: (delojemalski vidik). *Podjetje in delo* 21 (5-6): 828-833.
27. Nick, Rainer in Anton Pelinka. 1982. *Bürgerkrieg – Sozialpartnerschaft. Das politische System Österreichs. 1. und 2. Republik. Ein Vergleich*. Wien: Jugend & Volk.
28. Pelinka, Anton. 1991. Avstrijsko socialno partnerstvo: stabilnost proti inovativnosti. *Teorija in praksa* 28 (1-2): 196-207.
29. Potočnik, Miha. 1995. Socialno partnerstvo: (delodajalski vidiki). *Podjetje in delo* 21 (5-6): 809-820.
30. --- 1996a. Socialno partnerstvo – ali smo primerljivi z ureditvami EU. *Podjetje in delo* 22 (5-6): 1007-1011.
31. *Pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta*, prečiščeno besedilo. 2007. Dostopno prek: http://www.gsv.gov.si/si/ekonomsko_socialni_svet/pravila_delovanja_ekonomsko_socialnega_sveta/ (1. marec 2009).

32. Pribac, Igor. 1992. Korporativizem in Hobbes. *Časopis za kritiko znanosti: Neokorporativizem XX* (148-149): 5-6.
33. *Socialni dialog*. 2004. Dostopno prek: http://www.zds.si/si/podrocja_delovanja/socialni_dialog/ (1. marec 2009).
34. *Socialni dialog v Sloveniji*. 2004. Dostopno prek: http://www.zds.si/si/podrocja_delovanja/socialni_dialog/socialni_dialog_v_sloveniji/ (15. marec 2009).
35. *Socialni sporazum za obdobje 2007-2009*. Ur. l. RS 93/2007 (12. oktober 2007).
36. Stanojević, Miroslav. 1994. Neokorporativizem in sindikalni pluralizem. *Družboslovne razprave* 10 (17-18): 79-91.
37. --- 2009a. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 5. marec.
38. Svetlik, Ivan. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 20. april.
39. Tomšič, Matevž. 2002. *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
40. Toš, Niko in Ivan Bernik. 2002. *Demokracija v Sloveniji: Prvo desetletje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
41. Vehovar, Urban. 2001. Od kvantitativnih h kvalitativnim razsežjem poliarhij. *Teorija in praksa* 38 (2): 257-271.
42. Vodovnik, Zvone. 1992. Socialno partnerstvo kot element soupravljanja zaposlenih. *Podjetje in delo* 18 (3): 202-209.
43. --- 1998a. Perspektive socialnega dialoga v Sloveniji in v Evropi. *Kadri – strokovno-informativna revija Zveze društev za kadrovske dejavnosti Slovenije* 4 (4): 23-27.
44. --- 2007b. Socialni dialog: Socialni dialog kot družbena vrednota in predmet kadrovskega managementa. *HRM: strokovna revija za ravnanje z ljudmi pri delu* 5 (18): 88-93.